

VİLDAN COŞKUN**

Molla Yusuf'un Fütüvvet Risalesi*

A Futuwwa Treatise by Molla Yusuf

Ö Z E T

Sûfi ve esnâf ahlakının esaslarını anlatan fütüvvetnâmeler, değerli birer kaynak olmalarının yanında muhtevaları ile de edebî, tarihî, dinî, tasavvufî ve sosyolojik araştırmaların konusunu oluştururlar. Makalemizin konusu, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Kütüphanesi Şevket Rado Yazmaları SR 431-01 (1b-19a)'da kayıtlı Molla Yusuf'un (ö. ?) fütüvvet risalesidir¹. Çalışmamızda fütüvvet kavramı, tarihi ve Türkçe fütüvvetnâmeler hakkında bilgi verilecek, risalenin kaynağı ve muhtevalarındaki temel kavramlar açıklanarak çeviri yazılı metni ortaya konacaktır.

ANAHTAR KELİMELE R

Fütüvvetnâme, Molla Yusuf, Şed kuşanma, Ahîlik, Esnaf pîrleri.

A B S T R A C T

Futuwwa books, works that reveal the principles of sufi and artisan ethics, have been the subject of literary, historical, religious, mystical and sociological studies with rich acquaintance they contain, as well as being a valuable written source. The subject of Manuscripts Section SR 431-01 (1b-19a) written by Molla Yusuf (d. ?). In this article, after briefly dwelling on the concept of futuwwa, its history and futuwwa books written in Turkish, the text of the treatise will be revealed, its our article is a treatise registered at the Istanbul Research Institute Library Şevket Rado source will be addressed and some concepts related to its content will be explained.

KEYWORDS

Futuwwetnames, Molla Yusuf, Shed donning, Ahkism, and Patriarchs of artisan.

Giriş

Çalışmamızın konusu, Molla Yusuf'un (ö. ?) kaleme aldığı Suna ve İnan Kıraç Vakfı İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Kütüphanesi Şevket Rado Yazmaları SR 431-01 (1b-19a) numarada kayıtlı *Risâle-i Fütüvvet*'dir. Burada, fütüvvet kavramı, fütüvvetin kısa tarihi ve fütüvvetnâmeler hakkında bilgilendirme yapılmış; risale, dış özellikleri, dil ve imla

* Makalenin Geliş Tarihi: 04.09.2021/ Kabul Tarihi: 09.11.2021.

** Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, (vcoskun@sakarya.edu.tr), Orcid Id: 0000-0002-4778-1719.

¹ Bu risaleden bendenizi haberdar eden değerli meslektaşım Prof. Dr. Ozan Yılmaz'a ve makaleye katkı veren Prof. Dr. Himmet Taşkömür, Doç. Dr. Derya Baş, Hesna Ergün Taşkömür ve Ekrem Anaç'a teşekkürlerimi sunarım.

hususiyetleri ile tanıtılarak kaynağından söz edilmiştir. Ayrıca *Risâle-i Fütüvvet*'deki kavramlar açıklanarak çeviri yazılı metni ortaya konulmuştur.

Risâle'deki yazım hataları, kelime ve cümle eksiklikleri, ifade bozuklukları vb. yanlışlıklar çeviri yazılı metinde düzeltilmeyip bunların doğru halleri dipnotlarda gösterilmiştir. Çalışmada birincil kaynaklar olarak fütüvvetnâmelere; ikincil kaynaklar olarak fütüvvet literatürüne başvuruldu; yeterli kalmadıklarında başka kaynaklardan yararlandı. Fütüvvetnâme metinleri problemlili metinler olabilecekleri için muhtevalarındaki bilgilerin tespit ve teyidi de oldukça güçtür. Bu nedenle *Risâle*'nin iyi anlaşılabilmesi maksadıyla kavramlar, silsilede geçen -çoğu sahabeye ait- isimler, bunların teyidi, hadis ve duaların menşei gibi bilgiler için ilgili kaynaklardan yararlandı.

Risâle'deki hatalar eserin çerçevesini çizmeyi güçleştirmesine rağmen birkaç tez konuyu aydınlatarak bazı bilgilerin izini sürmeye yardım etti. Kütüphane kayıtlarında ve fütüvvetnâme ile ilgili çalışmalarda rastlayamadığımız bu nüshayı gün yüzüne çıkarmak ve ilgili literatüre katkıda bulunmak amacının ürünü olan çalışmamızda sınırlarımızın da farkında olarak muhtevayı incelemeye çalıştık. Ancak Molla lakaplı olup Arapça ve Farsçaya vukûfiyetinin belli seviyenin üstünde olması beklenen bir müellifin (müstensih) bu hacimde bir eser için fazla sayılabilecek sayıda hata yapması akıllarda soru işareti olarak kaldı. Çalışmamızın fütüvvet şecerelerine bir katkı; fütüvvet literatürüne bir ek olacağı kanaatindeyiz.

Fütüvvet

Arapça fütüvvet, sözlük ve terim manalarıyla pek çok karşılığa sahiptir. Kökeni 'fetâ'ya dayanan kelime mertlik, gençlik, cömertlik, soy temizliği, el açıklığı anlamlarındadır. Fütüvvet ehli kimselere Arapçada 'fetâ', 'fityân'; Farsçada 'fütüvvedâr' ve 'cûvânmerd' denmiştir (Yılmaz 2011: 1177). VIII. yüzyıldan bu yana tasavvufî bir terim olarak kullanılan bu kavram, sûfideki fedakârlık, diğerkâmlık, iyilik, yardım, insan

severlik, hoşgörü ve nefesine söz geçirme demektir². *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*'nde "Başlangıçta tasavvufî bir mahiyet taşıırken XIII. yüzyıldan itibaren içtimaî, iktisadî ve siyasî yapılanmaya dönüşen kurum" olarak tanımlanırken Claude Cohen, *Encyclopedia of Islam*'da (New Edition) fütüvveti "Müslüman Doğu'ya ait şehirli toplulukların tamamında yaygın olan modern devrin başlangıcına kadarki hareket ve organizasyonları belirten özel bir terimdir." şeklinde ifade eder (Yılmaz 2011: 1178).

Kaynaklar, fütüvvetin VIII. yüzyılda Irak ve İran'da doğduğunu ve zamanla tasavvuf ve esnaf çevrelerine yerleştiğini belirtir³. Başlangıçta İran, Irak, Horasan ve Şam'da gelişen fütüvvet, XII. yüzyılın ortasında Anadolu, Suriye ve Mısır'da Ahîlik adıyla yayılmıştır. Abbâsî Halifesi Nâsır-lidînillâh'ın (ö. 1225) faaliyetlerinin Anadolu'daki Ahîlik teşkilâtının gelişimini etkilediği söylenir. Nâsır, bir nizam kurmak adına 1182'de fütüvvet elbisesi giyerek törenle bu yola girmiş, danışmanı Şehabeddin Sühreverdî'yi (ö. 1234) teşkilâtı organize etmesi şartıyla elçi olarak görevlendirmiştir⁴. Fütüvvet esaslarını yeniden düzenleyen Sühreverdî komşu Müslüman devletlere fütüvvet libası giymeleri için fermanlar göndermiş, Selçuklu hükümdarı I. İzzeddin Keykavus (ö. 1220) ve kardeşi Alâaddin Keykubat'ın (ö. 1237) da aralarında bulunduğu pek çok hükümdar çağrıya uymuş ve fütüvvet, Anadolu'da teşkilat olarak kabul edilmiştir. Osmanlı'da fütüvvet, Anadolu'da devlet ricalinin, kadıların, müderrislerin, tarîkat şeyhlerinin teşkilata girmeleriyle farklılaşmış ve hemen her kitleye yayılmıştır (Altın 2018: 21-22). Ahîliğe

² Süleyman Uludağ, "Fütüvvet", <https://islamansiklopedisi.org.tr/futuvvet#1>, (20.10.2020).

³ Süleyman Uludağ, "Fütüvvet", <https://islamansiklopedisi.org.tr/futuvvet#1>, (20.10.2020).

⁴ Hasan Kamil Yılmaz, "Şehabeddin Sühreverdî", <https://islamansiklopedisi.org.tr/suhreverdi-sehabeddintt> (05.12.2020).

dönüşen fütüvvet, loncalar haline geldiği 1727 yılına kadar sanat, ekonomi ve sosyal açılardan etkili olmuştur (Selvi 2016: II/1, 25)⁵.

Anadolu'da fütüvvet Süheyb-i Rûmî (ö. 659) ile yayılmaya başlamıştır. Hz. Muhammed'in vefatından sonra (632) İslamiyet; Yemen, Mısır, Irak, Rum (Anadolu)'a ilerleyince fütüvvet erkânının devam ettirilmesi için Hz. Ali (ö. 661) on yedi kemer-bestesinden dördünü bu bölgelerde görevlendirmiş, Seyf-i Yemenî'yi Yemen'e, Zünnûn-ı Mısırî'yi Mısır'a, Selmân-ı Fârisî'yi Irak'a, Süheyb-i Rûmî'yi Anadolu'ya (o zamanki adıyla Rûm'a) göndermiştir (Torun 1998: 154).

Fütüvvetin ferdî, tasavvufî veya meslekî ahlakla mı ilgili olduğu konusu henüz netleşmemiş bir husustur. Ancak fütüvvetin sayılanların her biriyle ilişkili ve iç içe olduğu mevcut literatürden kolayca anlaşılabilir. Bir kaynakta, "Fütüvvet meselesi tarih sahnesinde birbiriyle irtibatlı üç farklı bağlamda karşımıza çıkmıştır. Birincisi sûfîler eliyle tasavvuf ile aynı manada kullanılan mücerred bir kavram olarak fütüvvet; ikincisi dînî, siyâsî, mezhebî ve toplumsal dinamiklerin ortaya çıkardığı fütüvvet teşkilâtı ve üçüncü olarak tarîkat erkânına isim olan bir âdâb ve usûl olarak fütüvvet erkânı. Ayrıca, bir tasavvuf kavramı olarak fütüvvetin anlamı ve tarîkatlerdeki biçimi üzerinde yeterli ölçüde durulmamış, fütüvvet konusundaki tartışmalara, fütüvvetin teşkilatı ve menşeyini ele alan tarihçilerin yaklaşımı hâkim olmuştur." denmektedir (Baş 2019: 61).

Fütüvvet ritüellerinin bazıları Alevî ve Bektaşî kültüründe de yer alır. Ahîlerin meslek merasimlerinin Alevî ve Bektaşîlerce birebir denilecek kadar benimsenip uygulandığı görülür. Söz gelimi; şed kuşanma, taç ve hırka giymek, tıraş erkânı, meydan süpürmek, sofraya çekmek, şerbet içme erkânları (Köksal 2010: 65-67), yol atası yol kardeşi töreni, kırklar meclisi, tercümanlar çok görülen ortaklıklardır. Ayrıca fütüvvet Ahîlik yoluna dair soru ve cevaplar, nasihatler, dualar,

⁵ Fütüvvetin Anadolu'daki yapılıması hususunda, Türk tarihçileri Ahîlik konusunda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. M. Fuad Köprülü, Abdülbaki Gölpınarlı ve Franz Taeschner gibi Ahîliği fütüvvet teşkilâtının Anadolu'da aldığı farklı bir biçim olarak yorumlamalarına rağmen bazı tarihçiler, bunun tam aksi bir görüşle bu kurumun fütüvvet kurumuyla bir ilgisi bulunmadığını, Ahîliğin Anadolu'da Türklerin ortaya koyduğu özgün bir kurum olduğunu savunmuşlardır. Bkz. Ahmet Yaşar Ocak, "Fütüvvet", <https://islamansiklopedisi.org.tr/futuvvet#2>, (10.10.2020).

tercümanlar, gülbankler de fazla değişmeksizin dile getirilmişlerdir (Sarıkaya 2012: 42-47). Fütüvvetin tarikatlarla ilişkili olduğu şed kuşanmanın, aynı şekilde Rifâî, Sadî ve Bedevî tarikatlerinde tıpkı fütüvvet ve Ahîlik'te olduğu gibi sülûkunu tamamlayan dervişlere verilen icazet olarak tanımlanmasından da (Baş 2016: 224) anlaşılabilir.

Fütüvvetnâme

Fütüvvet yolunun çeşitli özellikler taşıması ve yüzyıllara ve yayıldığı kültürlere göre değişiklik arz etmesi fütüvvetnâmelerin farklı tanımlarla anılmasını beraberinde getirmiştir. Bir tanıma göre "İslâm dünyasında VIII. yüzyılda Irak ve İran'da başlayıp zamanla tasavvuf çevrelerine ve meslekî teşekküllere nüfuz eden fütüvvet kavramını konu edinen ve giderek bu teşekküllerin bir çeşit nizamnâmesi hüviyetine bürünen risâlelere verilen ad"⁶ iken bir başka tarife göre Ahîliğin prensiplerini, teşkilatın işleyişini, sanat veya meslek erbabı olup fütüvvet yoluna girenlerin uyması gereken ferdî, ticarî ve sosyal kuralları anlatan eserlerdir (Kaya vd. 2019: 186). Bu tür, Arap edebiyatında "kitâbü'l-fütüvve", Fars ve Türk edebiyatlarında "fütüvvetnâme" adıyla anılır. Görünüşte aynı olaak düşünülen bu iki kavram arasında farklılık mevcuttur. Kitâbü'l-fütüvve, klasik tasavvuf kaynaklarında sûfilikteki anlamıyla fütüvvet kavramına dair konuları veya müstakil risâlelere işaret ederken fütüvvetnâme, XIII. yüzyıldan itibaren fütüvvet ve Ahîlik kurumundaki meslekî nizamnâmeleri ifade eder.

Türk, Arap ve Fars edebiyatlarının ortak türü olan fütüvvetnâmelerin bilinen en eski ürünü Abdurrahman Sülemî'nin (ö. 692?) Arapça *Kitâbü'l-Fütüvve*'si (hicrî IV. asır) olup onu Hâce Abdullâh-ı Ensârî'nin Farsça *Fütüvvetnâme*'si takip eder (Yılmaz 2011: 1179-1191). Türkçe mensur fütüvvetnâmelerin bilinen ilk örneği Yahya b. Halil b. Çoban el-Burgazî'nin *Burgazî Fütüvvetnâmesi*'dir (XIII. yy.). Manzum olanlarının ilki ise Şeyh Eşref b. Ahmed'in 1452'de istinsah ettiği fütüvvetnâmedir (Cin ve Akçan 2018: 102-105). Tarsuslu Dâî'nin 1475'de

⁶ Ahmet Yaşar Ocak, "Fütüvvet", <https://islamansiklopedisi.org.tr/futuvvet#2> (10.10.2020).

yazmaya başladığı manzum fütüvvetnâmesi, müellifi bilinen Türkçe fütüvvetnâmelerin en eskilerinden olup en hacimlisidir⁷. Klasik Türk edebiyatı tarihinde müellifi bilinmeyen anonim fütüvvetnâmeler de çoktur⁸. Türkçe fütüvvetnâmelerin ağırlıklı olarak XV. ve XVI. yüzyılda ortaya çıktığı görülür. Bunun sebebi olarak bu yüzyıllarda loncalar sistemine geçişle birlikte fütüvvet geleneğinde çözümler ve bazı unsurlarda kaybolmalar görülmüştür. Fütüvvet ehli yolun bozulup yok olmasına mahal bırakmamak için daha fazla fütüvvetnâme yazmıştır (Torun 1998: 46).

Sûfî, fütüvvet teşkilatına ait ve Ahî loncalarına ait olanlar olmak üzere üç kategoride incelenebilen fütüvvetnâmelerin manzum olanları beyit, kıta, tuyuğ, müseddes, gazel, kaside ve mesnevi nazım şekilleriyle; mensurları ise efsane, masal, bilmece, atasözleri ve deyimlerden istifadeyle yazılmışlardır. Müstakil olabilecekleri gibi bir başka eser içinde de yer alabilen bu eserler (Kaya vd. 2019: 187) edebî yönden birinci derecede ele alınacak türden önemli görülmezler. Bununla birlikte sûfî fütüvvetnâmeleri edebî açıdan diğerlerine göre daha üstün görülür (Köksal, Ayçiçeği 2020: 161).

Fütüvvetnâmelerin yazılış nedenlerini sebep-i telifler kadar yazdıkları dönemin siyasî, sosyolojik ve kültürel durumları üzerinden de anlamak mümkündür. Fütüvvetnâmelerin ortaya çıkış sebepleri bizzat müelliflerinin ifadesiyle iki sebebe dayanmaktadır. Birincisi; müellif, fütüvvet ehlini fütüvveteye aykırı davranışlardan korumak, doğruyu göstermek ve neticesinde Allah'ın rızasını kazanmak ister. İkincisi; geleneğin bazı unsurlarının kaybolması, unutulması karşısında endişeye kapılan fütüvvet ehlinin erbabına müracaatla bir kitap yazmasını istemeleri veya müellifin aynı endişeyle fütüvvetnâme yazmasıdır (Torun 1998: 44-45).

Fütüvvetnâmeler genellikle XIV-XVI. yüzyıla ait dil özellikleri taşırlar. XVI. yüzyıl ve sonrasına ait fütüvvetnâmeler daha ziyade istinsah edilmiş fütüvvetnâmelerdir. Yazım hataları, eksiklikler, ayet ve hadislerde yanlışlıklar çoğunlukla anonim fütüvvetnâmelerde görülen

⁷ Eksik haliyle 2400 beyit civarındadır. Bk. (Köksal 2019: 19-22).

⁸ Fütüvvetnâmelerin tarihi gelişimi hakkında daha geniş bilgi için bkz. (Sarıkaya 1993: 6-9).

hatalardır. Ayrıca ilk dönem fütüvvetnâmeleri ağırlıklı olarak fütüvvet tarifi, tavsifi ve ahlakî esaslarının izahını yaparken geç tarihte yazılanlarda törensel âdâb ve erkânına ait bilgileri taşır (Sarıkaya 1993: 26).

Risâle-i Fütüvvet

17 varaklık eseri Molla Yusuf yazmıştır. Kaynaklarda müellif (müstensih) ve nüshanın kaydı bulunmamaktadır. *Mecmû'atü'r-Resâ'il* adlı mecmuanın ilk eseri olan *Risâle-i Fütüvvet*'de temel olarak fütüvvet yolu, fütüvvet silsilesi, fütüvvetin kısa tarihi ve fütüvvet âdâb ve erkânı anlatılır. Bu çerçevede hemen her fütüvvetnâmede bulunan fütüvvetle ilgili kavramlar, tercümanlar⁹, dualar, ayet ve hadisler ile çeşitli soru ve cevaplar işlenir.

Yukarıda da belirtildiği üzere *Risâle-i Fütüvvet* bir dergâhta, zaviyede, esnaf teşekkülünde veya irşat mahfilinde¹⁰ fütüvvetin esaslarını anlatmak maksadıyla bir el kitabı, bir tüzük veya nizamnâme formatında bir eser olduğu kanaatini uyandırmaktadır. Çünkü, Ahî zaviyeleri Anadolu'nun Türkleşmesinde önemli rol oynamış olup bir anlamda "özel eğitim kurumu" görevi icra etmekte idiler. Cuma akşamları, irşat toplantılarında fütüvvet törenlerini öğreten kitaplar okunur ve genç ahîler "muallim ahî" ve "emir" adı verilen kişilerce eğitilirlerdi. XIII-XIV. asırda şehirden köye yerleşim birimlerinde kurulan Ahî zaviyeleri bir nevi konukevi sayılır, aynı zamanda sanat, ticaret ve eğitim ocakları

⁹ Bektaşî ve Ahî geleneğinde, kimi törenlerde okunan, çoğu manzum, daha çok özür ve bağışlanma dileyen dualardır. Bkz.(Köksal ve Gıynaş 2011: 59, Son not 1, 418).

¹⁰ İrşad Mahfili: Genellikle Cuma akşamları fütüvvet ehlini eğitmek amacıyla yapılan bu toplantılarda Kur'an-ı Kerîm, tefsirler, hadis kitapları, Peygamber kıssaları, evliya menkıbeleri, geçmiş fütüvvet ehline ait kıssalar, fütüvvetnâme vb. dînî-ahlakî eserler okunur telkinlerde bulunulurdu. Bkz. (Torun 1998: 171).

işlevini görürdü (Gökmen 2009: 261)¹¹. Buralarda yetişen sûfiler zahirî ve batınî ilimler üzerine kitap yazmışlardır. Zahirî ilimlerde tefsir, hadis, edebiyat, güfte ve mektup gibi eserler kaleme alırlarken tasavvufî alanda kitap, risale, evrâd ve ezkâr yazarak şerh ve tercüme yapılmıştır (Gülşen 1995: 18-23).

Tespit edebildiğimiz kadarıyla Molla Yusuf'un, *Risâle-i Fütüvvet*'e kaynak olarak aldığı eser, *Radavî Fütüvvetnâmesi* olarak bilinen ve Radavî'nin¹² 1524'te yazdığı *Miftâhu'd-Dekâyık fi Beyâni'l-Fütüvvet ve'l-Hakâyık* adlı eseridir. Fütüvvetnâmelerin genelinde detaylıca anlatılan Âdem kıssası, Nûh Tufanı, İbrahim'in kurban hadisesi, Ka'be'nin inşası, Hz. Muhammed'in Mi'rac'ı, Gadîru Hum hadiseleri gibi bölümler *Risâle*'de atlanmış, şed bağlama, fütüvvet şecereleri, erkân ve âdâb gibi konular muhtasar olarak işlenmiştir.

Medrese öğrencilerinin, kısıtlı imkânları nedeniyle derslerde okudukları ders kitaplarını kendilerinin istinsah ettiklerine dair olan bilgi (Erünsal 2021: 194) bize Molla Yusuf'un eserin müellifi değil müstensihisi olduğunu hissettirmektedir.

¹¹ Bunlardan başka Ahi zaviyelerinde öğretimin ilk aşamasında okuma-yazma, matematik, Türkçe, tarih, Kur'ân, hadis ve fütüvvetnâmeler okutulur; ikinci aşamada ise edebiyat, Arapça, Farsça, menâkıb, muâmelât-ı hukemâ, evsaf-ı müzekkâ, sergüzeşt-i şühedâ, nisbet-i ahıbbâ, letâif-i zürefâ, esrâr-ı fukara, sulûk-ı evliyâ ve belâgât-ı şuarâ öğretilirdi. Ahi Evren'in kitapları ve fütüvvetnâmeler dışında Yenisey Kitabeleri, Orhun Kitabeleri gibi sonradan yazıya geçirilmiş destanlar ile Bilge Kağan Destanı, Göktürk Yazıtları ve Dede Korkut hikâyeleri de Ahilere okutulmuştur. Bu eserler kahramanlık, alplik, erlik, doğruluk, bilgelik, cömertlik, misafirperverlik, vatan sevgisi, bir tehlikeye karşı birlikte mücadele, fedakârlık, kadına saygı, yardımlaşma, din, adalet, vicdan hürriyeti, insan hakları gibi konularda Türk inançlarını, düşüncelerini, karakterini yansıtan kültür değerleri ile yüklü eserlerdir. Bunlardan başka Türk kültürü ile İslâm kültürünün sentezi olan Yusuf Has Hacib'in Kutadgu Bilig adlı eseri de Kaşgarlı Mahmud'un *Divan-ı Lugat-it Türk* adlı eseri de Ahi birliklerinde üyelerine öğretilmiştir (Çeker, 2008: 79).

¹² Müellifin künyesi Seyyid-i Abdülmüftağir Muhammed bin Seyyid Alâeddin elHüseyni er-Radavî olup hayatı hakkında fazla bilgi yoktur. Kendisinin Şâfiî mezhebine bağlı olup XV. yy. sonları ile XVI. yy. başlarında Bursa'da kadılık yaptığı, fütüvvet gruplarının isteği üzerine kaleme aldığı ve fütüvvet ehline *Miftâh-ı Dekâyık ve Fütüvvet-nâme-i Kebîr* adıyla anılan *Miftâhu'd-Dekâyık fi Beyâni'l-Fütüvvet ve'l-Hakâyık* adlı eserini 1524'te tamamladığı bilinmektedir (Meriç, 2013: 18).

Molla Yusuf'un kendi eserini yazarken esinlendiği eserleri tespit ederken pek çok kaynak elden geçirilmiş ancak özellikle iki kaynak yol gösterici olmuştur: Ali Torun, *Türk Edebiyatında Türkçe Fütüvvet-nâmeler Üzerine Bir İnceleme*, Ankara: Kültür Bakanlığı 1998; Numan Meriç, Radavî'nin *Hâzâ Kitâbu Fütüvvetnâme* (Manisa İl Halk Kütüphanesi 45HK 1137/7), Yüksek Lisans Tezi, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa 2013¹³.

Yapılan karşılaştırmalar, *Risâle* kaleme alınırken başka fütüvvetnâmelerde fazla görülmeyecek bollukta nüshaya sahip olan *Radavî Fütüvvetnâmesi*'nin özellikle iki nüshasından esinlendiğini gösterir¹⁴. Bunların ilki *Hâzâ Kitâbu Fütüvvetnâme* (Manisa İl Halk Kütüphanesi 45HK 1137/7 122b-144b); ikincisi ise Türk Dil Kurumu Ktp. A/332 numarada kayıtlı mecmuanın 152-266 sayfaları arasında bulunan nüsha¹⁵.

Risâle-i Fütüvvet, bahsedilen me'hazlardan ilkiyle, konu sırası, isimler ve kavramlar bakımından neredeyse aynıdır. *Risâle*'de bazı bilgiler göz ardı edilerek temel olanlara yer verilmiştir. Örneğin, nüshanın baş ve sonundaki bilgiler *Risâle-i Fütüvvet*'de eksiktir. Aynı şekilde fütüvvet silsilesinde anılan isimlerin vefat ve kabir yerleri de *Risâle*'ye alınmamıştır. Bunlara ilaveten isimlerde az da olsa farklılaşmalar görülmektedir. Bütün bu farklılaşmalara rağmen Manisa İl Halk Kütüphanesi 45HK 1137/7'de kayıtlı nüshanın 134a-139b arası ile Molla Yusuf'un kalem aldığı *Risâle* neredeyse birebir örtüşmektedir¹⁶.

Me'hazlardan ikincisinde bulunan hamdele, sebab-i te'lif, eserin münderecâtı, Çâr-Pîr'den Âdem kıssası, Nûh Tufanı, İbrahim'in kurban hadisesi, Ka'be'yi inşa edişi, Hz. Muhammed'in Mi'rac'ı, Gadîru Hum

¹³ Nüshanın müellifi, Mehmet b. Seyyid Alâed-din el-Hüseyn olup Hasan b. Kasım tarafından 1618'de istinsah edilmiştir (Meriç 2013: 21).

¹⁴ Radavî'nin bütün nüshaları incelenmedi. Esasen bu, çalışmamızın sınırlarını aşan bir durumdur.

¹⁵ Esseyyid İsmail b. İsmail tarafından 24 Zilhicce 1281 (20 Mayıs 1865) tarihinde istinsah edilmiştir. Ali Torun bu nüshanın asıl nüshaya en yakın nüsha olabileceğini söyler (Torun 1998: 51).

¹⁶ Bkz. (Meriç 2013: 35-40).

hadiseleri gibi konuların anlatıldığı ilk kısımlar *Risâle-i Fütüvvet'e* alınmamıştır (Torun 1998: 53-54).

Bu karşılaştırmalarda dikkati çeken bir başka husus, *Risâle-i Fütüvvet'in* me'hazlarından olmadığı halde Molla Yusuf'un fütüvvet silsilesine bir isim eklemiş olmasıdır: Yusuf Perende. Bu isim Hz. Ali'nin on beşinci kemer-bestesi olan ve Ebu Zer Gıfârî'den (ö. 653) sonra sayılan isimdir: "Ebâzeri Gaffârî'nin ol dahi Yûsuf-ı Perende'nin belin bağladı. Palantozların silsili ana çıkar."(4b)

Yusuf Perende ve Ahî Yusuf

Ulaşabildiğimiz *Radavî Fütüvvetnâmesi* nüshalarında geçen silsilelerde Yusuf Perende ismine rastlanmamıştır. Bununla birlikte Ahîlikle ilgili kaynaklardan sadece birkaçında Ahî Yusuf Perende başlığı altında bazı bilgilere ulaşıldı. Buna göre, Ahî Yusuf olarak da bilinen Yusuf Perende, Kaz Gölü'nden (Tokat) getirdiği kamışlardan semer yapmakla ün saldıği için semerciler pîri olarak tanınır. Odun taşıyan hayvanların sırtlarındaki yaraları görüp onlara acıdığı ve günlerce düşünerek sonunda semeri icat ettiği söylenir (Erdoğ 2012: 33). Yusuf Perende'nin, 1301 yılında Tokat Turhal'a geldiği, Turhal'da medfun Keçeci Ahî Baba ile birlikte Tokat Ahîlerinin önde gelenlerinden biri olarak bölgenin Türkleşmesi ve İslamlaşmasında rol oynadığı söylenir. Yusuf Perende'nin, Keçeci Ahî Baba'nın Horasan erenlerinden kabul edildiği ve silsilesi Lokman Perende kanalıyla Ahmed Yesevî'ye ulaşan bir Ahî şeyhi olduğu da ifade edilir (Özköse 2015: III, 82)¹⁷. Yusuf Perende'nin Turhal'da yaptırdığı Ahî Yusuf Perende zaviyesi orada Ahîliğin merkezlerinden biri olmuştur. Ayrıca bir de türbesi de bulunmaktadır (Temizel 2016: 206).

¹⁷ <https://tokatniksar.wordpress.com/tokat-ahi-ve-kalenderi-tekkeleri/> (15.11.2020).

Ahî Yusuf hakkında erişebildiğimiz kaynaklar dışında, türbesi ve kitabesi üzerinde yaptığımız çalışmalar neticesinde bazı sonuçlara vardık¹⁸. Türbe, Amasya yolunda Meydan Mahallesi'nde (önceden Merkez Mahallesi) ve Cami-i Kebir Erkek Kur'an Kursu arkasındadır¹⁹ ve ziyarete açık olmayıp türbedarlara müracaatla görülebilmektedir. Türbenin bulunduğu alan içinde önceleri Ahî Yusuf Zaviyesi'nin de bulunduğu ancak zamanla zaviyenin yıkıldığı ve sadece türbenin ayakta kaldığı anlaşılmaktadır. Türbe ile aynı alan içinde Emir Komutan Muhammed Nurullah Türbesi de bulunmaktadır²⁰. Turhallı araştırmacı yazar Cihat Erdoğan'a göre bu iki türbe arasında önceleri kubbeli mescit mevcut iken daha sonra yıkılmıştır. Zeminde bu mescide ait olduğunu tahmin ettiğimiz taşlık bir alan mevcuttur. Yine Erdoğan'a göre bu zaviyenin önünde bir de aşevi mevcut idi ki Turhal medresesinde okuyan öğrencilerle Turhal'dan gelip geçen yolcular bu aşevinden istifade ederlerdi (Erdoğan 2012: 33). Bir başka kaynak, bu iki türbenin (önceleri tekke) arasında bir mescit bulunduğunu, ayrıca tekke civarında çok sayıda odalar olup misafirler ve civardakilerin tekkeden bolca nasiplendiğini doğrular. Tekke kapısı üzerinde kitabe olmayıp doğuya açılan pencerenin üzerinde bir kitabe mevcut idi. Bazı kaynaklara göre Ahî Yusuf Mevlevî tarikatından olup tekkesi civarında bir de çilehane

---

¹⁸ Ahî Yusuf Türbesi'ni ziyaret yolculuğunda tarihçi bakış açısıyla bana eşlik eden Hesna Taşkömür'e teşekkür ederim. Tokat'ın Turhal ilçesinde bulunan Ahî Yusuf Türbesi hakkında eğitimci ve yazar Cihat Erdoğan'un bizzat verdiği bilgiler ile Turhal üzerine yazdığı kitabından istifade ederek hakkındaki dağınık ve kısa bilgileri bütünleştirmeye gayret ettik (Erdoğan 2012).

¹⁹ Elimizdeki kaynaklarda türbenin yeri tam gösterilmemekte, sadece Turhal'da böyle bir türbe olduğu belirtilmekte idi. Turhal Belediyesi İmar İşleri, Turhal Müftülüğü ve Turhal Kaymakamlığı'na ayrı ayrı müracaatla türbeye ulaşmaya çalıştık. Sonunda Turhal Kaymakamlığı yetkilileri yukarıda adı geçen kitabın yazarı Cihat Erdoğan ile irtibat kurarak bizi kendisi ile buluşturdu. Turhal'ın yerlisi olan ve bu konularda yıllarca duyduklarını bildiklerini kitabında toplamış olan Erdoğan'ın eşliğinde Ahî Yusuf Türbe ve Hamamı'na ulaştık. Bu vesile le çalışmasından da haberdar olduğumuz Cihat Erdoğan'a ve Turhal Kaymakamlığı yetkililerine teşekkür ederim.

²⁰ Bu türbe halk arasında Pisik Çarpan olarak adlandırılır. Bazı kaynaklar Ahî Yusuf türbesiyle bu türbeyi karıştırıp Ahî Yusuf Türbesi'nin bu isimle anıldığını ifade etmişlerdir.

yaptırmıştır (Bilgen 2019: 109)²¹. Tokat Gazi Osman Paşa Kütüphanesi ve Dokümantasyon Müdürü Ekrem Anaç'ın verdiği bilgiye göre zaviyelerin bir hücreyi zamanla türbeye dönüşmekte olduğundan bu türbenin de mezkûr zaviyenin bir parçası olduğu anlaşılmaktadır. Buna göre zaviye kitabesi türbeye geçmiş olmalıdır.

Türbede üç ahşap sanduka ile baş tarafında puşide ile örtülü keçe külahın olduğu üzerinde kelime-i tevhid yazan küçük bir mermer sanduka bulunmaktadır. Bu keçe külahın, Ahî Yusuf'un akrabası olan Veysel Karanî'ye (ö. 657) ait olduğu söylenmektedir. Tekkedeki ok, yay, sancaklar ve otuz adet Kur'an cüzünün Tokat Müzesine kaldırıldığı belirtilir. Ahî Yusuf'un Hamam mahallesinde, (türbeden 7-8 dakikalık mesafe uzaklıkta) Yeşilirmak kıyısında bir de hamamı mevcuttur. Halen işler olan hamam 1315/16 yılında inşa edilmiştir (Erdoğan 2012: 34)²².

Ahî Yusuf'un halen mevcut olan türbe kapısı üzerinde bulunan mermer zemin üzerine sülüs yazı ile yazılmış, yer yer okunamayan kitabesinde şunlar yazılıdır²³:

“Ammernâ hâzihi'z-zâviyete'l-mesbûlete li-şeyh el-zâhid Ahî Yûsuf kaddesallâhu rûhahu fî şehr-i ramazân li-seneti selâsin ve 'ısrîn ve seb'a mi'e(tin)”

(Bu yol alınıp gidilen zaviyeyi, Şeyh Ahî Yusuf (Allah ruhunu takdis etsin) için 723 yılının Ramazan ayında inşa ettik.)

Ayrıca bir hamam restorasyonu esnasında bulunan bir kitabenin (yarısından kırılmış ve alçı ile yapıştırılmış) üç satırlık sülüs yazısında “Gelip giden fukara ve miskinlere mensup olan (yoksul yolcular için) bu mübarek zaviyeyi (misafirhaneyi) sultanların büyüğü Sultan Ertana'nın²⁴

²¹Türbedeki mermer sandukanın başında bulunan keçe külah Mevlevîliğe işaret olarak kabul edilmiş olabilir.

²² Tokat'ta bulunduğumuz saatlerde müze açık olmadığı için envanteri göremedik.

²³ Kitabenin okunuşu kaynaklara göre yer yer değişiklik arz eder. Biz bu şekilde okuduk.

²⁴ “Anadolu'da İlhanilerin genel valisi olan Emir Çoban oğlu Timurtaş'ın vekili ve akrabası olarak ilk defa tarih sahnesinde görülen Ertana Bey, İlhanilerin de inkıraza yüz tutması üzerine merkezi Sivas olan büyücek bir devlet kurmuştu... Esasen Ertana devleti yarım asır kadar (736-782 H. /1335-1381M.) devam etmiştir (Oral, s. 148).

—mülkü ebedi olsun— hükümdarlık günlerinde, Mennan olan Allah'ın afvına muhtaç, kulların zayıfı Süleymanoğlu Ahmet —Rahman ve Melik olan Allah kabul buyursun— 748 H. yılında inşa ve imar etti, (yaptı, şenlendirdi). Sivaslı Hasan yaptı" yazmaktadır²⁵. Bu kitabe yukarıda bahsi geçen Ahî Yusuf türbesindeki kitabe hem yazıldığı zemin hem de yazı olarak benzer özellikler taşımaktadır.

Görüldüğü üzere Molla Yusuf'un *Risâle-i Fütüvvet* silsilesinde ismini zikrettiği Yusuf Perende, Tokat Turhal'da yaşamış ve orada medfun bir zaviye şeyhidir. Bu, aynı zamanda bize *Risâle-i Fütüvvet* müellifi Molla Yusuf hakkında da bilgi vermektedir. Ulaşabildiğimiz kaynaklarda hayatı hakkında herhangi bir bilgiye rastlamadığımız *Risâle-i Fütüvvet* müellifi (müstensih) Molla Yusuf'un, silsilede anılan Yusuf Perende olmadığı ölüm tarihinden anlaşılmaktadır. Zira, Erdoğan Ahî Yusuf'un 1324'te vefat ettiğini, ifade eder (Erdoğan 2012: 33). Molla Yusuf'un me'haz alarak eserini yazdığı *Radavî Fütüvvetnâmesi* ise XVI. asırda (1524) yazılmıştır. Bunlardan başka Molla Yusuf'un eserinde başka kaynaklarda göremediğimiz Yusuf Perende ismini zikrediyor olması, kendisinin bu zaviyeyle bağlantılı olduğu ve o zaviyede yetiştiği veya memleketinin Tokat olduğu fikrine bizi götürmektedir.

Bu bilgiler ışığında *Risâle-i Fütüvvet*'e dönecek olursak, Molla Yusuf'un eserini, bağlı bulunduğu zaviyede – Ahî Yusuf Perende zaviyesi- okunmak ve fütüvvetdarlara rehberlik etmek üzere kaleme almış olması kuvvetle muhtemeldir. Kaynaklar, ilk dönem fütüvvetnâmelerinin ağırlıklı olarak fütüvvetin tarifi, tavsifi ve ahlakî esaslarının izahını yaparken geç tarihte yazılanların törensel âdâb ve erkânına ait bilgilere daha geniş yer verdiğini söylemektedir (Sarıkaya 1993: 26). Buna istinaden çok net olmamakla birlikte, Molla Yusuf'un, Ahî Yusuf Perende zaviyesine bağlı bir derviş olduğu; ritüel âdâbından ve fütüvvet erkânından detaylı olarak bahseden *Risâle-i Fütüvvet*'i *Radavî Fütüvvetnâmesi*'nden mülhem olarak XVI. yüzyıldan sonraki bir tarihte ve zaviyede okunmak üzere yazdığı; dolayısıyla Molla Yusuf'un da o tarihlerde yaşadığı söylenebilir.

²⁵ Bk. (M. Zeki Oral 1962: 148).

Fiziksel özellikleri:

Risâle-i Fütüvvet, mecmuada 1b-19a arasında kayıtlıdır. Ketebe kaydında tarih verilmemiştir. 9 satırdan müteşekkildir. Mensurdur ancak çok az manzum kısım içerir. Risaleye ait görünen 18. varak esere ait olmayıp şiirler, isimler vb. fevâid içermektedir. 19a boştur. Hattı nesihdir. Ebadı 140x100, 100x60 mm'dir. Dış kapak, ebrulu mukavvadır. Üzerinde siyah kalemle soluk olarak *Pārça Mecmū'a* ve kırmızı kalemle 765 yazılıdır. Zahriye, cilt yerinden yıpranmış görünmektedir. Sağ tarafta risalenin içinde bulunduğu mecmuadaki eserlerin listesi yer alır:

Mecmū'atü'r-Resā'il

1. Risâle-i Fütüvvet (Türkçe)
2. Tırâşnâme (Türkçe)
3. Risâle-i Seng u Tiğ (Fârisî)
4. Risâle-i Kaşşâbî ve Sellâhî (Fârisî)
5. Risâle-i Ahî Arasında Tabbâh (Fârisî)
6. Risâle-i Emîr Seyyid 'Aliyy-i Hemedânî (Fârisî)
7. Risâle-i Kemâliyye Tıbbâ Dâ'ir (Türkçe)
8. Şerî'at Tarîkat ve Hâkîkate Dâ'ir Risâle (Fârisî)

mutaşarrıf Türkçe, Arapça ve Farsça manzûmeler, du'âlar, naşîhatler, 'ilâc ta'rîfleri vesâ'ire. Çok diğkate değer taşavvufî mâhiyette risâlelerdür.

*Risâle'*de 1a boş olup kırmızı kalemle 567 ve kurşun kalemle 765 numaraları yazılmıştır. Eser 1b'de besmele ile başlar. 16a'da ve 17b'de olmak üzere iki kez temmet yazılmıştır.

Dili ve İmlası:

Risâle, Türkçe olup ayet, hadis ve dualar Arapçadır. *Risâle'*de, müellifin (müstensihin) acele etmiş olması, Arapça ve Türkçe imla bilgisi eksikliği, yorgun olması, gözlerinde herhangi bir rahatsızlık bulunması veya dinleyerek yazması gibi nedenlerden kaynaklanmış olabilecek hatalar oldukça fazladır. "Molla", genel olarak müderrislikten sonraki mevleviyet pâyesi denilen dereceye ulaşan büyük âlimlere ve birinci sınıf kadınlara verilen bir unvan olduğundan²⁶ Molla Yusuf'un Ahî Yusuf Zaviyesi'nden yetişen biri olması ve bu sıfatı taşıması, bizi kaleminden

²⁶ Hamid Algar, "Molla" <https://islamansiklopedisi.org.tr/molla> (28.11.2020).

çıkan bir eserde daha fazla Arapça ve Türkçe bilgisine sahip olup daha az hata yapmış olması beklentisine sokmaktadır. Bir başka şekilde ifade edecek olursak Molla Yusuf, eğitilmiş biri idiyse eserinde bu kadar hata olmaması gerekirdi, denilebilir.

XVI. ve daha sonraki yüzyıllarda yazılmış olma ihtimaline rağmen *Risâle*'nin dil hususiyetleri bakımından (ekler, kelimeler vb.) Eski Anadolu Türkçesi özellikleri göstermektedir. Aşağıda verilen örnekler eserin dil özelliklerini ortaya çıkaracak mahiyettedir.

Risâle'de cümle, kelime, hece, ekler ve harf düzeyinde yazım dili kurallarının ihlal edildiği görülür.

- Aynı kelime çok yakın aralıklarda birbirinden farklı ve yanlış yazılmıştır.

*silsî, silsili, silsilesi*²⁷(3a-b). Silsilesi

ma'nisin, ma'nāsını, ma'nisi, ma'sini (11a-b). Ma'nisini

İhtiyârlar *üstâzları üstâd* bilüp *ādābāne* hareket idesiz (14a).

Sofra[y]ı p̄irimüzden bize havāle etti. Biz de saña havāle itdük.

Gerekdür ki *şofra[y]ı* (17a).

- Bazı kelimeler yanlış yazılmıştır.

Palantozlar (4b) pâlân-dûz

Hoşhünlarıñ (6b) Hoşhân

Harûre-furûşlar (9b) Hurde-furûş

şedd-i *meşâh-ı* merdân (11b) şâh-ı merdân

- Bazı yerlerde kelimelerin formları olması gerekenden farklıdır.

ādābāne hareket idesiz (14a) ...üçüncü şabr dördüncü *şâkir* beşinci ihlâş altıncı *gökçek* (12b-13a).

- Bazı sıralamalarda atlama görülür:

Altıncı Selmân-ı Kūfî'niñ belin bağladı. Dellâkleriñ silsili aña çıkar. Sekizinci Muhsin ibni 'Osmân'un belin bağladı (5b).

²⁷ silsi (سلسی), silsili (سلسلی), silsilesi (سلسلسی)

Cevāb altıdır. Evvel ‘ilm ikinci hilm, üçüncü şabr dördüncü şakir Beşinci ihlāş altıncı gökçek.(12b-13a). Altıncı sayılmamıştır.

- Bazen cümleyi yarım bırakmıştır.

Hazret-i ‘Alī’niñ egnine fütüvvet libāsını giydirdi ve eyitti: Yā ‘Alī *mi‘rāc* (2b).

kırk sekizinci Ömer Eten Naşr el-Vetār Mıṣrī’niñ *belin* (9a).

cevāb oldur kim bāṭın ya‘nī şeyṭān ile mü‘min *arasında* (11a).

- Bazı harflerde yazım hataları yapılmıştır.

iderlerse *şedddin* ma‘nisi nedür cevāb *şeddin* (11b).

Burada *şedd* kelimesi ilki *şeddeli* olan iki dal ile yazılmıştır.

ve *bir* her ne ‘aṭā ederse *ķabül ķılmaķdur* (12b) pîr

- Eklerde de bazı hatalar yapılmıştır.

cevāb *şeddin* (11b)

İlgi eki nun ile yazılmıştır.

- Zaman zaman konuşma dili kullandığı olur.

Palantozlar (4b), *kemiller* (4a), *öyütler* (16a).

- Yönelme eki, bulunma ekiyle yer değiştirmiştir.

Ve bir daḫi cemī‘-i maḫlūķāt*da* ḫor bakmamaktadır (12b).

- Yükleme hali “hemze” ile gösterilmiştir.

Sen daḫi ḫulefā[*y*]ı bu maḫfil([i]de *ķuşat* dedi (2b).

Altıncı Sehl-i Rūmī’[*y*]i *ķuşattı* (3b).

- Bildirme eki “y” ile yazılmıştır.

Altı nesnedir. İkincisi sır *şaklamaķdır*. Evvel erenler nazarında iki dizi üzere oturmaķdır (12a).

Bir yeşil yapraķ*dır* (15b).

- Eski Anadolu Türkçesine ait bazı ek, edat ve kelimeler kullanılmıştır.

ḫareket idesiz (14a)

Ne buyurursuz? (17a)

Bilgil ey ṭālib-i erkān-ı ṭarīķat (16a)

Andan hâzret-i 'Alî yerinden *torı geldi* (2b)

Beksımâd (10a)

Gökçek (13a)

- İlgi hali bazen “ ng” ile yazılmıştır.

On yedinci Harezmi η belin bağladı (5a).

On to η kuzuncu 'Abdullâh el-Yetim'iy belin bağladı (6b)

- Yuvarlak vokaller kullanılmıştır.

Üçüncü Bilâl-i Habeşdür (3b).

Eyü 'amel işledi anlar halkı η yigregidür (10a)

- İlk hecede e/i de η işikliği olan kelimeler vardır.

Su'âl iderlerse pîrû η belü η ni neyle bağladı (11b).

Su'âl iderlerse pîrû η ve üstâdu η seni neyle revân etti (11b)

- Ünlü birleşmesi yapılmıştır.

cemâ'at *şafâlîiçün* cemî'ci enbiyâlar ve evliyâlar ve 'ulemâ ve şühedâ ve hulefâ ve meşâyih-i nukebâ *eroâh[i]çün* Allâh Te'âlâ Te'âlâ Celle Şānuhu'nun 'azamet[i]çün bi-hürmeti'l-Fātiha (17b)

- İzafeler bazen “y” ile gösterilmiştir.

Su'âl iderlerse *erkānı tarikat* ²⁸kaç nesnedür (12a)

Muhteva ve Bazı Terimler:

Risâle-i Fütüvvet'nin özeti şu şekildedir: Besmeleden sonra, fütüvvet duası, tarifi, fütüvvetin önemi, kardeşlik bahsi, Hz. Ali'nin şed kuşattığı kişiler, Hz. Selman'ın şed bağladığı kişiler ve meslekleri, helva yapılması, dağıtılması, fütüvvetle ilgili soru cevap faslı, tercümanlar, fütüvvet erkânı, âdâbı, fütüvvet ehlinde bulunması gereken nitelikler ve yeri geldikçe her bahisle ilgili ayet, hadis ve dualar irad edilmiştir.

Risâle'de esas olarak bir mahfilde gerçekleşen şed merasimi anlatılır. *Risâle*'nin başındaki zaman zaman konuşma diline yakın ifadeler, merasimin canlı olarak tasvir edildiği hissini verir. Sanki Molla Yusuf o esnada Hz. Muhammed'in de hazır bulunduğu bir mahfilde gerçekleşen şed kuşanma merasiminde eserini yazıyor gibidir. Kaynağına

²⁸ ارکانی طریقت

bakıldığında *Risâle*'nin baştan sona özet anlatımla yazıldığı görülür. Dualar ve hadis metinlerinde de kısaltmaya gidilmiştir. *Risâle*'nin muhtevası şöyledir:

Besmeleden sonra yer, zaman ve isim zikredilmeksizin Hz. Muhammed'in Hz. Ali'ye şed kuşatırken okuduğu dua ile başlanır²⁹: Benzer haliyle halifelik merasimlerinde de okunan (Sarıkaya, 1993: 181-182) bu fütüvvet duasından sonra Arapça fütüvvet tarifiyle devam edilir. Ardından Hz. Muhammed'in fütüvvetin kendinden önceki peygamberlerde olduğu gibi kendisinin de şiarı ve ondan sonraki evliyaların âdeti olduğunu ifade eden sözleri yer alır: "Ben fütüvetliyim, fütüvetlinin oğluyum, kardeşi ve babasıyım"³⁰ Kuşağın mübarek olması için dua eder, seccadeye oturup kardeşlik hadisini okur³¹. (1b-2a)

Kardeş kılma bahsinde³² Hz. Muhammed Hz. Ali'ye : "Sen benim dünyada ve ahirette kardeşimsin" diyerek fütüvvet elbisesini giydirir ve "Sen de bu mahfilde diğer halifeleri kuşat" diyerek icazet vermesine izin verir. *Risâle*'nin bu satırında cümle, "miraç" kelimesinden sonra kesilmiştir: "Hazret-i Ali'nin eğnine fütüvvet libasını giydirdi ve eyitti: Ya Ali, miraç...".³³ (2b)

²⁹ Bkz. Dipnot 41.

³⁰ Bkz. Dipnot 41. Türkçeleri ve açıklamalar çeviri yazılı metinde ve yeri geldikçe verildi.

³¹ Bkz. Dipnot 44.

³² Bkz. Dipnot 44.

³³ Müellif, tartışmalı olan bu konuyu muhtemelen atlamak istemiş ve de Miraç'ta olan hadiseyi nakleden bahis alınmamıştır. Müellif, Molla Yusuf hakkında bilgi sahibi olmadığımız için daha fazla açıklama getirememekle birlikte müellifin sünûlik temayülünden dolayı bu bölümü sehven değil kasden almadığı kanaatindeyiz. Ayrıca, Miraç hakkında bilgi veren kaynaklara göre, "Hz. Muhammed ((SAV))'in miracı, dervişlerin Allah'a ulaşmak için tecrübe ettikleri bir "olgunlaşma modeli" olarak kabul görmüştür. Hz. Muhammed Cebrail tarafından miraca çağırıldığında, Burak ile felekleri aşarak Allah ile görüşmeye veya söyleşmeye çıkmıştır. Yedinci felekte Hz. Muhammed (SAV)'in yolunu kükreyen bir aslan kesmiştir. Bunun üzerine Allah, Cebrail aracılığı ile Peygamber'e korkmamasını telkin etmiş ve parmağındaki yüzüğü yani "hâtem-i enbiyâ"yı (peygamberlik mührü) aslana vermesi gerektiğini iletmiştir. Hz. Muhammed (SAV) yüzüğünü aslana verdikten sonra aslan sakinleşmiş, peygamberin yolundan kalkmıştır. Hâtemin Hz. Muhammed (SAV) tarafından aslana

Hz. Ali, Hz. Muhammed'in huzurunda on yedi rekât namaz hürmetine³⁴ on yedi kişinin belini bağlar: Selmân-ı Farisî, Amr ibni Ümmeye, Bilâl-i Habeşî, Büreyde Eslem, Zünnûn-ı Mısırî, Süheyb-i Rûmî, Hasan Basrî, Kanber, Kümeyl ibni Ziyad, Abdullah ibni Abbas, Malik Eşter, Muhammed ibn Ebû Bekir, Cömerd Kassab, Câbir Ensârî, Ebûzer-i Gıfârî (o da Yusuf Perende'nin), Ebû Derdâ-i Âmirî, Harezm³⁵. Bunlardan ikisinin vefat yerleri ile kabirlerinin bulunduğu yerler verilirken tamamının hangi mesleklerin başı oldukları söylenir. (3a-4b)

Hz. Ali Selmân-ı Farisî'ye, o mahfilde bulunan ashaba³⁶ icazet vermesini söyler. Elli beş kemer-bestenin ismi, hangi mesleklerin pîrleri oldukları belirtilerek sıralanır³⁷. (5a-6b)

Hz. Muhammed'in "Her kim iman edip iyi amel işlerse o, halkın efdalidir"³⁸ hadisinden sonra Hz. Ali efdal insanlardan olmalarına şükreden bir dua okur. Şed ve kardeşliğin şükranesi olarak "cüfne helva" yapıp dağıtılır³⁹. Selmân-ı Farisî vasıtasıyla Hz. Hasan ve Hüseyin, Hz.

---

yani Hz. Ali'ye verilmesi Hz. Muhammed (SAV)'in peygamberlerin sonuncusu olması ile ilişkili olup nübüvvetin (peygamberlik) sona erip velâyetin (velilik-evliyalık) başlamasını, Hz. Muhammed (SAV)'den Hz. Ali'ye manevi otoritenin geçişini sembolize etmektedir." Bkz. (Güray ve Kalenderoğlu, kış 2019: 146,147,149,150),

³⁴ Farz namazların toplam sayısı olsa gerektir.

³⁵ İsimlerin bazılarında yanlışlıklar vardır. Çeviri yazılı metin verilirken üzerinde duruldu.

³⁶ İsimlerin tamamı ashabdan değildir.

³⁷ Bilindiği üzere Fütüvvet ve Ahîlik yolunda meslek sahipleri bir peygamberi veya veliyi örnek alıp kendilerine rehber edinmişlerdir. Sözelimi çiftçiler Hz. Âdem'i, terzi ve yazıcılar Hz. İdris'i, gemiciler ve tacirler Hz. Nuh'u. (...) Bunlardan başka Ebu Bekir Verrak kâğıtçıların, Somuncu Baba ekmekçilerin, Abdülaziz Debbağ dericilerin başı olarak bilinir. Ayrıca Ahîliğin Anadolu'da kuruluşunda ve yayılışında önemli rol oynayan Ahî Evran (ö. 1262) ise sûfî kimliği yanında aynı zamanda debbağlıkla uğraşan biri idi (Selvi 2016: II/1, 19-21).

³⁸ Bkz. Dipnot 121.

³⁹ *Risâle*'nin bu bölümündeki ifadelerden helvayı yapanın Hz. Muhammed (SAV) yoksa Haz Ali mi (RA) olduğu anlaşılammaktadır. Ancak *Risâle*'nin kaynağı olduğunu düşündüğümüz *Radavî Fütüvvetnâmesi*'nde ve bazı fütüvvetnâmelerde helvanın Hz. Ali (RA) tarafından yapıldığı ifade edilir. Hatta Hz. Ali'nin (RA) helvayı eliyle dağıttığı ve helvayı yiyenlerin onun mü'minlerin emiri oluşunu, Hz.

Fatıma ile ehl-i beyte gönderilir. Bunun bir adet olarak kaldığı söylenir. (10a-10b)

Fütüvvetin esasına dair bazı sorular sorulur ve cevapları verilir: “Şeddin batın manası nedir? Batın, şeytan ile mü’min arasında seddir. Pîrden, pederden, üstattan ne değdi? Pîrden tevbe ve telkin, pederden ahdullah⁴⁰ ve üstattan şedd-i Ali değdi. Şedd nedir? Vefa ve teslimdir. Pîr ve üstadın seni neyle revan etti? Hoşnutluğuyla ve erenlerin iradetiyle. Pîrin belini neyle bağladı? “Allah’ın ahdi ile, şâh-ı merdânın kuşağıyla ve vasiyyet-i pîrân ile. Şed sana nerden yetiştii? Seyyid-i sâdât⁴¹ ve ulemâ ve fukarâ huzurunda filan şehirde. Pîrin sana safâ nazar kıldığı zaman elin nerdeydi? Elim başımda ve başım elimdeydi. Şedde üç düğüm atmanın manası nedir? Biri ahde, biri biate, biri de vasiyete işarettir. Âdâb-ı tarikat

---

Muhammed’in (SAV) emriyle tebrik ettikleri ifade edilir: “ Pes andan Hazret-i Resûl eyitdi, ya Ali, bu şeddin ve kardaşlığın şükranesi bir nimet bünyâd itmek gerekdür. Pes andan Hazreti Ali yerinden duru geldi. Peksimet ve hurma ve yağ getirdi. Bir ağaç çanağa kodu. Ve dahi mübârek eliyle odu tamâm helvâ eyledi. Anın için ashâb-ı tarîk ana helvâyı çığna dirlir. Ve ol mahfilde kendi eliyle ol helvâyı bahş etdi. Miyanbeste olanlara iki eliyle tutup verirdi “Ve beyyinen leke yâ Ali esbahte mevlâye ve mevlâ” külli mü’minîn ve mü’minetîn ve yine ol helvadan verirdi. Pes Muhammed b. Nu’ mân el-Hârisî radiyallâhû anh çadır içindeydi. Hazret-i Resûl emretti ki, bölük bölük Hazret-i Ali’nin üzerine gireler ve tehniyet ideler. Emiri’l-mü’minîn olduğuna. Pes tehniyete gelenlere ol helvâdan verdi. Pes ashâb-ı tarîk çığına helva sorduklarının senedi budur. Andan ol helvâdan verirdi.” Bkz..(Meriç 2013: 40). Kaynakta belirtilen konu yine tartışmalı bir konu olduğu için bazı kısımları atlanmış ve özetlenerek anlatılmıştır. Risalede de söylendiği üzere helva yapmak ve dağıtmak fütüvvet yolunda bir ritüeldir: “...Ve ba’dehü yol atâ ve yol karındaşı tutarlar, ba’dehü kuşak kuşadırlar, tuğ alem verirler, andan sonra seccâdeye geçürürler, ba’dehü helvâ bişürürler ve birbirine lokma sunarlar ve bir şehirden bir şehire helvâ gönderirler, anlar ki traş ve tâc ve hırka ve yir tutunmak ve yol ata ve kardeş tutunmak ve ahd etmek ve tercemân lisânı söylemek ve helvâyı çığına bişirmek ve birbirine lokma sunmak ve bahş-ı gâyb eli komak ve bir yerden bir yere helvâ göndermek tuğ ve alem cemi Âdemden ve Cebrâilden kaldı...” Bkz. (Meriç 2013: 30).

⁴⁰ “Bundan sonra üstadla oğul el tutuşurlar ki buna bey’at denir. El tutuşmanın muhtelif şekilleri vardır: Birincisi Ahdullah’tır: Allah (c.c) ile Hz. Âdem, Âdem ile Şit, Hz. Muhammed’le (SAV) ashâbı arasında tutuldu. Buna Dest-i Muhammedî de denilir. Tutuşma şekli: Sağ ellerinin iki başparmağını bir birine mukabil koyup geri kalan parmaklarla birbirlerinin ellerini tutmak suretiyledir.” (Torun 1998: 176).

⁴¹ Seyyid-i sâdât, Hem baba hem anne tarafından Hz. Ali’nin (RA) soyundan gelenlere denir. (M. Sabri Küçükaşçı, <https://islamansiklopedisi.org.tr/seyyid>, (27.10.2020).

kaçtır? Altıdır: Erenlerin önünde iki diz üzere oturmak, sır saklamak, pirin önünde yere bakmak, pir ne verirse kabul etmek, mahlûkata hor bakmamak. Tarikatın binası kaç nesne üzerine kurulmuştur? Altı nesne üzerine kurulmuştur: Tevbe, Teslim, Zühd, Takva, Kanaat, Uzlet. Erkân-ı tarikat kaç nesnedir? Altı nesnedir: İlm, Hilm, Sabr, Şükür, İhlas, Gökçek⁴². Tarikatın vacibatı kaçtır? Altıdır: Hayır işler yapmak, daim zikirde olmak, dünyayı sevmemek, hevayı tek etmek, daim Hak'tan korkmak, Hak'tan ümidi kesmemek"⁴³. (11a-13a)

Daha sonra meclis ve mahfilin sonuna gelindiği kaydedilerek o esnada okunacak dua söylenir ve nasihat edilir. Nasihati dinlemeyenlere beddua, dinleyenlere dua edilir: "Gafil olup birbirinizin şakirdine dükkânına ve tezgâhına tamah etmeyesiz. Eger dükkânın örttürüp yahut şakirdin alursa ol üstattan gördüğü san'at ona haram olsun! İhtiyarlar, üstatları üstat bilip edeple muamele edesiniz! "Üstat olan ihtiyarlar, üstatlar, şeyh ve nakip ve yiğitbaşı ve Ahî Baba tarikatı fütüvvet üzere gözetip icra etmezlerse Hz. Muhammed'in şefaatinde mahrum olsunlar. Gözetirlerse O'nun sancağı altında haşır olsunlar."⁴⁴.

⁴² Bir başka kaynakta bu erkân şeddin eni olarak geçer: "Şedd'in kaç eni vardır? Altı nesnedir: ilim, amel, sabır, yol gösteren, Allah'a şükür, ihlas." Bkz. (Bekki 2005: 174).

⁴³ Bu tür sual ve cevaplar fütüvvetdar olan kimseye hem yolun usulünü anlatmak hem de kendisine yoldan bilgi sorulduğunda vereceği cevapları öğretmek olsa gerektir. Torun bu hususta "Fütüvvet geleneğinde âdâb ve erkânı havi birtakım kalıp sorular vardır ki her fütüvvet ehli bunları bilmek mecburiyetindedir. Gerek merasimlerde bir değerlendirme vasıtası olarak ve gerekse bir başka şehre gittiğinde fütüvvetteki derecesinin tespiti için bu sorularla karşılaşabilirler." demektedir (Torun 1998: 239).

⁴⁴ Ahiliğin yazılı kaynakları olan fütüvvet-nâmelerde Ahi birliklerinde düzenlenen törenler, giriş törenleri ve bir statüden daha üst bir statüye geçme törenleri olarak ikiye ayrılır. Bu birliklere dâhil olan fütüvvet ehlinin yiğit, ahî ve şeyh olmak üzere üç derecesi bulunmaktadır. Bunlardan yiğitlik derecesi ahbâb, nîm-tarîk, müfredî; ahilik derecesi nakîb, nakibü'n-nukebâ ve başarış; şeyhlik derecesi ise halife, şeyh ve şeyhü'ş-şüyuh olarak isimlendirilmektedir. Ahilik ve şeyhlik derecelerinde hizmetle ilgili bir statü değişikliği olduğunda yapılan törenler teferruattan uzak, hizmet makamına ait emanetlerin teslimi şeklinde olmaktadır. Törenlerin ağırlıklı noktasını birinci derece olan yiğitlikte bir makamdan/dereceden bir üst makama/dereceye geçişte yapılanlar oluşturmaktadır (Bekki 2005: 168).

Sonra ehl-i şeriat, ehl-i tarikat ehl-i marifet ehli hakikate ayrı ayrı selam verilir. Tarikate girmek isteyenler ellerine “yeşil yaprak”ı alıp dualar okuyarak sağ dizini yere koyarlar⁴⁵. (13b-14b)

Devamında nasihat edilir ve sonra tercümanlara geçilir. İlk tuhfe (yeşil yaprak) tercümanı okunur:

Bir misafir geldi gör kim ışığında hâkdür

Amma tarikatde vücudı yanur

Ehl-i erkân siz dahi nazar kılın

Ey Rûmî-revân⁴⁶ meskenet ehline

Mesken gün gibi eflakidür

Ehl-i seccâde olan dünyaya kılmaz nazar

Biz garîbin bergüzarı bir yeşil yaprakdur (Torun 1998: 233).

Sonra âdâb ve erkân anlatılır. Tarikata girmek isteyenler bergüzarı eline alıp selam tercümanını okur: Merhaba ey halka-i tevhid, merhaba ey zümre-i ehl-i erkânlar, hakikat Kâbe’sini kible görenler ki cümle âlemi yoğa sayanlar!

Tarikata girmek isteyenlerin ellerine yeşil yaprak (bergüzar) verilir, kişi yere diz çöker ve dualarla ağzına üzüm verilir. Kadem tercümanı okunur:

Bir halîfe geldi gör kim tapuna yüz sürmek diler

Ricâ edüp erenlerden tarîkata girmek diler

Girdi erenler meydânına nice yüz bin hicâbla

Sünnet-i şeddi kuşanup maksûduna ermek diler

⁴⁵ İleride bahsi geçecektir.

⁴⁶ Bu tercümanda geçen Rûmî-revân tabiri, Anadolu’daki fütüvvet yolunu açmak için gönderilen Süheyb-i Rûmî’ye işaretle “Rûmî gidişli, Rûmî’yi takip eden” anlamında olmalıdır. “Hz. Resûl’ün vefatından sonra Yemen, Mısır, Irak, Rum (Anadolu)’da müslümanlık yayılınca tarikat erkânının kuvvet bulup yürümesi için Hz. Ali, on yedi kemer-bestesinden dördünü dört bölgeye gönderir: Seyf-i Yemenîyi Yemen’e, Zü’n-Nûn-ı Mısırî’yi Mısır’a, Selmân-ı Fârisî’yi Irak’a, Süheyb-i Rûmî’yi Rûm’a gönderir. Ta ki her kim, her kişiye cinsi arasında halk, muhabbet ve sıdk ve safâ ve ahd ü vefâ göstereler, kendü dillerince mülâyimet ideler, erkân göstereler ta fütüvvet kuvvet bula, bunun için Irakîlere Selmânî, Mısırî ve Şâmî meşayıha Zü’n-Nûnî, Rûmîlere Suheybî, Yemenilere Seyfî dirler. Bu ifadeye göre fütüvvet erkânı bu dört kemer-beste vasıtasıyla İslam’ın yayılma alanlarına paralel olarak dört kolda yürümüştür. Geleneğin bu tespitinden hareket edecek olursak; fütüvvet Anadolu’ya Süheyb-i Rûmî vasıtasıyla gelmiştir.” (Torun 1998: 154-155).

Biz erenler huzûruna bir niyâza gelmişüz
 Gâzî görüp meydânı bir gâzî olmağa gelmişüz
 Bu niyâzı iş bu yolda iderem her dem niyâz
 Hak bilür kim cân u dilden biz niyâza gelmişüz (Torun 1998: 231)
 Hem Süleymân'a karınca armağanı
 Çekirge bududur ilter anı
 Süleymân'a şehâ bir karıncadan kabûl et armağanı⁴⁷

Ketebe kaydından sonra: "Ey erkâna talip olan kişi! Bil ki! Allah sana yardım etti ve seni insanlık karanlığından temizledi. Şartları yerine getiren ve pîre hizmet eden şeriatî de tarikatî de öğrenen kişi şeyhliğe layık bulunur. Ve kendisine sofrâ ve seccade ile icazet verilir." (15a-15b)

Dervişin vazifelerinden biri de tarikat ehline sofrâ açmaktır. Yemek yenir ve sonra pîr tarikat ehline "bu derviş uzun zamandır hizmette bulundu, kendisinden razı oldum. Bu gün huzurunuzda şeyhliğine izin verip ona sofrâ ve çerağ havale edip icazet vermek istiyorum, ne buyurursunuz?" der ve hâzırûndan icazet ister. İhtiyar heyeti toplanır ve mübarek olsun! derler. Şeyh onu sofrâsına alır ve bu sofrâyı pîrimiz bize havale etti, biz de sana havale ettik, der ve nasihat eder: "Sofrâyı helal lokmadan boş tutma, hiç kimseden yemeği esirgeme!" Mürid: "Kabul ettim" der.⁴⁸ (16b-17b)

⁴⁷ **Karınca ile Süleyman Hikâyesi:** Hz. Süleyman (a.s.) bütün hayvanların dilinden anlamak gibi bir mucizeye sahiptir. Hz. Süleyman, ordusuyla bir sefere giderken bir vadiye ulaştıklarında karınca beyinin diğer karıncalara, "Kaçın, Süleyman'ın orduları sizi ezmesin." dediğini işitir. Hz. Süleyman tebessüm eder ve karıncaların beyini yanına çağırır. Karınca beyi, Hz. Süleyman'ın yanına eli boş gitmek istemediği için kendince değerli gördüğü bir çekirge budunu alarak Hz. Süleyman'ı ziyarete gider. Hz. Süleyman dua eder, but bereketlenir; bütün ordu yarısıyla doyar. Geri kalanını karınca beyine iade eder ve ondan bir öğüt ister. Karınca da Süleyman Peygambere öğütler verir. Hz. Süleyman, karıncaya, "Ben peygamber olduğum hâlde sizi çiğneyeceğimi nasıl düşündün ve arkadaşlarına niçin kaçmalarını söyledin?" deyince, karınca da ona: "Karıncalar, senin debdebene dalıp da tespihlerini unuturlar diye söyledim." cevabını verir. Vedat Ali Tok, "Yarın Hakk'ın Dîvânına Varınca Süleyman'dan Hakkın Alır Karınca" <https://dergi.diyaret.gov.tr/makaledetay.php?ID=1335>, (01.08.2020).

⁴⁸ Ketebe kaydında ise yalnızca isim vardır, tarih bulunmamaktadır.

Kavramlar

Şed, Arapça olup sıkı bağlama, bağlanma, sıkma manalarındadır. Fütüvvet ehli arasında sıkma işini yapan nesneye denir. İki üç santim eninde (Torun, 1998: 186), yün veya pamuktan örülen bağ, kemer, kuşak, peştamal demektir. Şed kuşanma, fütüvvet ve tarikat erkânında özel merasimle icra edilen bir ritüel olup şed kuşanan derviş veya esnaf, kendisini fütüvvet yoluna, seyr-i sülûka ve bu hizmete girmiş demektir⁴⁹. Şeddin çeşitli bağlama şekillerine göre isimlendirilir⁵⁰.

Hz. Âdem sözünde durduğu, şeytana uymadığı, ona muhalefet ettiği, dünyaya muhabbet beslemediği, kaza ve kadere sabrettiği için mükâfat olarak Cebrail ona şed bağlamış ve buna “şedd-i vefâ” denmiştir. Şed, Hz. Peygamber’in beline bağlanmış, o da Hz. Ali’ye bağlamıştır. O da, Hz. Muhammed’in emriyle sahabeye, Selmân-ı Fârisî de Hz. Ali’nin emriyle bazı kimselere şed bağlamıştır⁵¹. Şîî kaynaklara göre, Hz. Muhammed Vedâ haccında Gâdirû Hum denilen yerde Hz. Ali’yi velî-vasî-imâm tayin edip şed kuşatmış, seccadeye geçirmiş ve icazet vermiştir. Hz. Ali bu icazetle on yedi kişinin belini kuşatıp icazet vermiştir. Bunlar da sahabeden diğerlerinin bellerini kuşatmışlardır. Bütün fütüvvet kolları bu on yedi kemer-besteye oradan da Hz. Ali’ye ulaşır (Torun 1998: 154).

Özer Şenödeyici, şeddin tek başına bile fütüvvet yolunu sembolize etmeye yettiğini söyler: “Görüş, duyuş ve düşüncelerin maddî anlamda temsil edilmesi amacıyla kullanılan semboller; sahip oldukları manevî arka planın da birer göstergesi olarak değerlendirilmelidirler. Kimi yönleriyle dinî, kimi yönleriyle askerî, kimi yönleriyle siyasî bir mahiyet kazanmış olan Ahîliğin kendisine sembol olarak benimsediği gösterge, “şed” olup onun tek başına fütüvvet âdâbı ve erkânı karşılığında kullanıldığına fütüvvetnâmelerde şahit olunabilir.” demektedir (Şenödeyici 2011: II, 984-985).

⁴⁹ Hamid Algar, “Şed”, <https://islamansiklopedisi.org.tr/sed>, (01.09.2020).

⁵⁰ Daha geniş bilgi için bkz. (Sarıkaya 1993: 120-126) Fütüvvet itikadına göre Cebrail vasıtasıyla Çâr-pîr adı verilen dört peygambere Hz. Âdem, Hz. Nuh, Hz. İbrahim ve Hz. Muhammed’e şed kuşatılmış olup bu yönüyle kudsî bir mahiyet kazanmıştır (Torun 1998: 187).

⁵¹ Hamid Algar, “Şed”, <https://islamansiklopedisi.org.tr/sed>, (01.09.2020).

Nakip:

Nakip, fütüvvet teşkilâtında özel bir yere sahip olup aynı zamanda bir dereceyi temsil eder. Teşkilât hiyerarşisinde en üst makamda bulunan şeyhü'ş-şüyûh, şeyh ve halifeden sonra gelir. Ahîlik'te esnaf, sanatkâr ve tüccarlar arasında şeyhin temsilcisi durumunda olan nakib, esnafın seçimiyle göreve gelir. Üyeleri denetlemek, törenlerde şeyhi temsil etmek, ustalık merasimlerinde dua etmek, ustalığa terfi eden üyelere peştamal kuşatmak, şeyhin istediği üyeyi zaviyeye davet etmek, üyelerin isteklerini şeyhe bildirmek ve zaviyenin hizmetlerini yürütmek görevlerindedir⁵².

Ahî Baba (Kethüda):

Ahî Baba, Ahî birliklerinin tespit ettiği fiyatları hükümetin onayına sunar, istek ve şikâyetleri divana iletir, birliğin orta sandığının vergi ve aidatlarını toplar, çeşitli vakıfları idare eder, ihtiyaç sahiplerine birlik adına yardımda bulunur, toplantılara başkanlık eder, çıraklık, kalfalık, usta çıraklık, ustalık törenlerini düzenler (Genç 2013: 59).

Yiğitbaşı:

Ahîlik teşkilatında İdare heyetinin ikinci üyesi Yiğitbaşı'dır. Esnafın yetiştirilmesi, rütbelerinin tayini, esnafa ham madde dağıtımını, esnaf içi disiplin cezalarının uygulanması, ustaların şed kuşanma törenleri ve orta sandığının idaresi hususlarında Ahîbabanın yardımcısıdır (Kahraman 2019: I, 99).

İhtiyar:

Ahî ve şeyh makamına erişen teşkilat mensubu kimseye verilen unvandır.

Mahfil:

Fütüvvet törenlerinin icra edildiği yer ve o törene verilen isimdir. Törene iştirak katılanlara mahfil ehli denir (Sarıkaya 1993: 9). Bu mahfillerde fütüvvet ehli eğitilir, misafirler ağırlanırdı. Fütüvvetnâmelere

---

⁵² Gülgun Uyar, "Nakib", <https://islamansiklopedisi.org.tr/nakib>, (20.08.2020).

göre üç farklı mahfil tertiplenirdi: İrşat mahfili, Merasim mahfili, Misafir mahfili.⁵³

Tercüman:

Hem fütüvvet yolunun hem de şed merasiminin önemli bir parçası olan tercümanların farklı tanımları vardır: “Merasimin icra safhasına göre, hali arz eden, duâ, hitap gibi özellikler taşıyan mürettep, ekseriyetle de manzum sözler (Torun 1998: 225). Fütüvvet ehli ile Bektaşiler arasındaki münasebetlerin ilerlediği safhalarda fütüvvetnâmelerdeki Arapça duâların Türkçeleşmiş halleridir (Sarıkaya 1993: 155). Tercümanlar söylendikleri yer ve sebeplere göre adlandırılırlar. Buna göre âsitan, icazet, kadem, kurban, kanberkiye, keşkül, sofrâ, riyazet, sefer, bey’at, teslim, mahfil, eşk, kapı, selam, bergüzar, hata tercümanı gibi çeşitleri vardır (Torun 1998: 225-226)⁵⁴. *Risâle*’de Selam tercümanı, Bergüzar tercümanı, Kadem tercümanı (III. Kadem) vardır.

Yeşil yaprak (Bergüzar):

Ahîlikte önemli bir sembol olup pek çok yerde ve farklı amaçla kullanılır. Hz. Âdem işlediği günah sebebiyle cennette çıplak kalınca incir ağacı cömertlik gösterip üç yaprak vererek Hz. Âdem’in ayıbını örttüğünden fütüvvet ehlince yeşil yaprak cömertliğin ve setrin sembolü olarak kabul edilmiştir. Merasimlerde şeyhe sunulan hediyeler yeşil yaprak adıyla anılır (Torun 1998: 85). Aynı zamanda mahfil tertip edileceği zaman şeyh, diğer şeyhlere çavuş veya sancaktarını bir yeşil yaprakla gönderip onları davet eder (Sarıkaya ve Bardakçı 2012: XIII/ 29, 171). Ayrıca eşil yaprak “esnaf aidatı”dır. (Kala 2012: 95). *Risâle*’de tarikata girmek isteyenler ellerine yeşil yaprak alarak yere diz çökerler.

⁵³ İrşad mahfili, cuma akşamları fütüvvet ehlini eğitmek amacıyla yapılır, bu toplantılarda Kur'an-ı Kerîm ve Kur'an tefsirleri, hadis kitapları, peygamber kıssaları, evliya menkabeleri, geçmiş fütüvvet ehlinin ahlakıyla ilgili kıssalar, fütüvvet-nâme vb. dînî-ahlakî konularda yazılmış kitaplar okunur, bu hususlarda telkinlerde bulunulurdu (Torun 1998: 171-172).

⁵⁴ Tercümanların tamamı için bkz. (Torun 1998: 225-238).

Seccade:

Tac, hırka⁵⁵, alem, seccade gibi eşyalar, fütüvvet yolunda fizikî olmaktan öte sembolik anlamlar taşırlar. Üzerinde namaz kılınacak büyüklükte, halı, kilim, kumaş, hasırdan yapılmış, dikdörtgen yaygıya namazlık;⁵⁶ hayvan derisinden yapılan minder ve seccadeye post veya pösteki denir. Fütüvvet yolunda seccadeye geçmek veya seccade vermek icazet manasındadır. Hz. Muhammed'e Miraç'ta verilen emanetlerden biri seccadedir (Torun 1998: 413). *Risâle*'de Hz. Muhammed'in seccadeye oturup dua ettiği, tarikata girmek isteyen seccade verildiği ve ehl-i seccade olanın dünyaya nazar etmeyeceği söylenir.

Çerağ:

İcazette verilen emanetlerden olup aynı zamanda onu uyandırma ve sırlama vazifesi de verilir. Rivayete göre çerağ ilk defa Hz. Muhammed'in risaletiyle yakılmıştır (Torun 1998: 416).

Sofra:

Fütüvvet yolunda sofra çekmek temel geleneklerden biri olup aynı zamanda cömertliğin alametidir. Ahî ocaklarında üç çeşit sofra kurulur: Şükranne sofrası, dualık sofrası ve misafir sofrası. Şed kuşanma merasimlerinin bir parçası olarak çekilen sofra "şükranne" türündendir (Köksal 2015: 111-112). Şeyh tayininde seccade, alem, çerağ'ın yanı sıra sofra da teslim edilir (Torun 1998: 416).

Üzüm Tanesi:

Risâle'ye göre tarikata ilk girenlerin ellerine yeşil yaprak (bergüzar), ağızlarına üzüm⁵⁷ verilir. Fütüvvetle ilgili kaynaklarda üzümün ve farklı hikâyelerle sembolik olarak anıldığı görülür. Örneğin, *Burgâzî Fütüvvetnâmesi*'ne göre Ashâb-ı Suffa, Hz. Muhammed'den bir üzüm tanesini paylaşmasını istemişler, O da üzümü ezip suyunu kırk kişiye paylaşarak "Kavmin efendisi onlara hizmet edendir." buyurunca Ashâb-ı Suffe nağmeyle semaya kalkmışlardır.

⁵⁵ Tac ve hırka hakkında geniş bilgi için bkz. (Sarıkaya 1993: 126-130).

⁵⁶ Kubbealtı Lügati

⁵⁷ Buna rağmen fütüvvet yolunda önem arz ettiğini düşündüğümüz sembollerden biri olarak buraya almak istedik.

Risâle-i Fütüvvet (Metin)

1b

Bismillâhirrahmânirrahîm

el-ḥamdü li'llâhillezî ḥalaḳa Âdeme bi-ḳudretihi ve ca'alehu ḥalîfeten bi-ḥikmetihi ve ersele Cebrâ'ile 'aleyhisselâm beşşere⁵⁸ vaşaṭehu ba'de mâ eḥaze'l-'ahde 'aleyhi ve evşâhu 'ale'l-emri bi'l-ma'rûfi ve'n-nehyi 'ani'l-münkeri ve ekkedehu 'aleyhi eyyühe'n-nâsu şeddü evşâteküm fî sebîlillâhi li'l-cihâdi ve't-tâ'ati ev li-rızâillâhi ve'l-aḥkâmi's-şerî'ati ve't-tarîḳati mine'l-emri ve'n-nevâhî ve'l-aḥkâmi'l-ilâhî va'lemü rahimekümullâhu. İnne'l-fütüvvete

2a

ḥâbiṭatün⁵⁹ şerî'atün ve râbiṭatün laṭîfeh⁶⁰ ve hiye şî'arî ve şî'arî'l-enbiyâ'i ve'l-mürselîn min ḳablî vedete'l-evliyâ'i-lmüttakîne⁶¹ min ba'dî ve ene fetâ ibnü'l-fetâ aḥu'l-fetâ ve ebu'l-fetâ⁶² diyü buyurdi⁶³. Andan

⁵⁸ Bazı kaynaklarda "şedde"(bağladı) olarak geçer ki manaya daha uygundur. Bkz. (Sarıkaya ve Bardakçı 2012: XIII/29, 181).

⁵⁹ Bu kelimenin ne manaya geldiği bulunamamıştır. Bazı kaynaklarda "ḥâyiṭatün" (kuşatan, saran) olarak geçer ki bağlama daha uygundur. Bkz.(Meriç 2013: 35).

⁶⁰ laṭîfetün olmalıdır. Müellifin bu şekilde okuma imlasını kullanması (ilerleyen sayfalarda da görülecektir) eserini duyarak yazmış olduğu intibainı uyandırmaktadır.

⁶¹ "vedetâ'l-evliyâ" ifadesi anlaşılammıştır. "vereşâti'l-evliyâ'i" olması mana açısından bağlama daha uygundur.

⁶² "Ben fetâyım, fetânın oğluyum, kardeşiyim ve babasıyım." Manasındaki fütüvvetin dayandığı hadislerdendir. Kaynağına ulaşılamamıştır.

⁶³ Bu dua, bir Rifâi fütüvvtnâmesinde müride halifelik verilip mürid çarşaf altından çıkarıldıktan sonra okunan dua olarak geçer: "El-Hamdü lillâhi'llezî haleka Âdeme bi-kudretihi ve ce 'alehü halîfeten fi'l arzı bi-hikmetihi ve ersele Cebrâ'ile (aleyhi's-selâm) şedde vessata en-nebiyye (aleyhi's-selâm) ba 'de mâ-ehaze'l-'ahde 'aleyhi ve evsânî 'ale'l-emri bi'l-ma 'rûfi ve'n-nehyi 'ani'l-münkeri ve ekkedehü 'aleyhi. Eyyühe'n-nâs şeddu ve sâneküm fî sebîlillâhi li'l-cihâdi ve't-tâ 'ati ve'l 'ibâdeti ve li-rızâillâhi Te ' 'âlâ ve li ahkâmi's-şerî 'ati ve't- tarîḳati mine'l-evâmiri ve'n-nevâhî ve ahkâmi'llâhi va 'lemu enne's- sırâta 'akabetün lâ yakta 'uhâ ille'l-fityâne ve küllü kerîmin sâdiku'l-lisânî va 'lemu rahimekümüllâhü enne'l-hilâfete hâbiṭatün şerîifetün ve râbiṭatün nazîfetün ve hiye şî 'ârî ve şî 'ârû'l-enbiyâi ve'l-mürselîn min ḳablî ve âsârû'l-enbiyâi ve'l-evliyâi ve'l-müttakîn min ba 'dî ve ene'l-fetâ ve ibnü'l-fetâ ve ahu'l-fetâ ve ebu'l-fetâ. Kâlellâhu Te 'âlâ: Yâ eyyühellezîne âmenu'sbirû ve sâbirû ve râbitû, ve'ttekullâhe le 'alleküm tüflihûn." (Sarıkaya ve Bardakçı, 2012: XIII/29, 181-182)., " Bir başka kaynakta bu dua Hz. Muhamamed'in Hz. Ali'nin beline kuşak

Resül-i Ekrem şallallâhu 'aleyhi ve sellem ol şeddiñ mübârekligi için du'â kıldı ve seccâdede oturup bu hadîş-i şerifi buyurdu: Yevmü'l-muâhâtü te'hāvün fevâķī'l-İslâmi işneyni işneyni li-enne'l-mü'mine kebîrün bi-ehîhi.⁶⁴ Çün aşhâb bu hadîş-i şerifi işidüp

2b

şâd oldılar. Sem'an ve tã'aten yâ Resûlallâh dediler. Andan hazret-i Resûl 'aleyhi's-selâm aşhâb cümle kardeşler idi⁶⁵ hazret-i 'Alî kaldı. Resûl 'aleyhi's-selâm buyurdu: Sen benim karındaşımsın dünyâda ve âhirette⁶⁶ diyü buyurdu. Hazret-i 'Ali'niñ egnine fütüvvet libâsını giydirdi ve eyitti:

---

bağlarken okuduğu dua olarak geçer: "Te 'âlâ Hazretine ilettili. Ben dahi belüne kuşadırım dedi ve bunu okudu kim "Elhamdülillâhillezi halaka Âdem'e bî-kudretihî ve cealehû halifeten bi-hikmetihî ve ersale Cebrâile li-şeddi vûstihî ba 'de mâ ahaza'l-ahde aleyhi ve evsâni ale'l-emri bi'lma'rûfî ve'n-nehî anil-münkeri vellezine aleyhi eyyûhen-nâs şûddû es sâtekûm fi sebilillâhi li'l-cihâdi ve't-tâati ve li rızâillâhi ve li-ahkâmihî eş-şeriatî ve't-tarîkatî menel-evâmiri ven-nevâhü ve ahkâmû'l-ilahî va'lemû enne ales-sırâtî akabetûn lâ yaktauhâ ille'l-fityân ev külli kerimin sâdikul-lisânî (134 b) va'lemû rahimekûmullahû ennel-fütüvvete hâyitatûn şerifetûn ve rabîtatûn latîfetûn ve hiye şîârî'l-enbiyâi ve'lmûrselîn min kablî ve disâru'l-evliyâi ve'l-müttakîn min ba'di ve ene el-fetâ İbni'l-fetâ ahu'l-fetâ ve Ebû'l-fetâ. Kâlellâhü Teâlâ Yâ eyyühellezine âmenûsbirü ve sâbirü ve râbî'tû vettekullâhe leallekûm tûflihûn." (Meriç 2013: 35). Bir başka kaynakta bu duanın benzeri şed hutbesi adıyla geçer. Bkz. (Torun 1998: 205).

⁶⁴ "Andan Hazret-i Resûl lafz-ı şekker-i bâr-ile bu hadis-i şerifi buyurdu. 'Yâ eyyühennâsü eyyühel-mü'minûne el-yevm yevmû'l muvâhât te'hû fi'l-İslâmî isneyni isneyni li enne'l-mü'mini kesirun bi-ahîhi'." (Meriç 2013: 35). Ayrıca bkz. 46 no'lu dipnot.

⁶⁵ Etdi olmalıdır.

⁶⁶ "Rasûlullâh (s.a.s), ashâbı arasında kardeşlik kurmuştu. Ali gözleri yaşlı olarak geldi ve: "Ey Allah'ın Resulü! Sahabîler arasında kardeşlik kurdun fakat beni hiç kimse ile kardeş yapmadın", dedi. Bunun üzerine Peygamber (s.a.s), ona şöyle dedi: "Sen benim dünya ve âhirette kardeşimsin". (Tirmizî, Menâkıb, 20; Hâkim, Müstedrek, III, 15.) Bu hadis kaynaklarda muâhat hadisi olarak geçmekte olup hicretten sonra Medine'de Hz. Muhammed'in muhâcirler ile ensâr arasında tesis ettiği kardeşliğe işaret etmektedir. Aynı zamanda Hz. Ali'nin Hz Muhammed' olan yakınlığını ifade için Şia kaynaklarında çokça anılır. Bkz.(Muradov 2019: 182), <https://acikerisim.erbakan.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12452/5134/549976.pdf?sequence=1>, Ayrıca bkz. Hüseyin Algül, "Muâhat", <https://islamansiklopedisi.org.tr/muahat> (20.11.2020).

Yâ ‘Alî mi‘râc(?)⁶⁷ ba‘dehu hilâfet seccâdesine geçürdi ve eyitti: Sen daği hulefâ[y]i⁶⁸ bu maħfil([i]de⁶⁹ kuşat dedi. Andan ħazret-i ‘Alî yerinden tırı geldi ħazret-i Resûl

3a

‘aleyhi’s-selâmın önünde on yedi rek‘at namâz ħürmetine⁷⁰ on yedi kişiniñ belin bağladı. Evvel Selmân-ı Fâris’in, o ħazret-i Resûl ‘aleyhi’s-selâmın ħidemetkârı idi, pîr ve ‘âlim idi. Resûl ‘aleyhi’s-selâm buyurdu: Selmân minnâ ehli’l-beyti edreke ‘ilme’l-evvelîne ve’l-âhirîne ve inne’l-Cennete şâkķun ilâ Selmân fî külli yevmin ve leyle⁷¹ ħamse⁷² merrâtin.⁷³ Selmân üç yüz yılnda aħrete naķl eyledi. ħabri Medâyin’dedir. Raħmetullâhi ‘aleyh. İkinci ‘Amr ibni Ümeyye Zâmîrî’niñ⁷⁴ belin bağladı. Peykleri

⁶⁷ Burada müellifin bilinçli olarak bu bölümü atladığını düşünüyörüz. “Yâ Ali miraç gecesi cennete girdim, Cebrâil ol köşkün kapusını açverdi. İçerü girdim bir hucre gördüm, bir dâne nurdan hucrenin içinde, nurdan bir sanduk gördüm, eyitdim, Yâ Cebrâil bu (135 b) sandukda ne vardır dedim bimezem Yâ Resûlallah, dedi. Pes Hak Teâlâ kabilinden birinde anladı ki ya Cebrâil, ol sanduĝu aç, kaçan kim Cebrâil sanduĝu açdı, içinde bir hırkai ki sana giydirdim ve taç ve bu imâmedir kim başuna kodum, dedim ve dahi Cebrâil ol gice bana nice yetişdirdiyse ben dahi sana öyle yetişdirdim ve Hazret-i Resûl, Ali’yi hilâfet seccâdesine geçürdi ve eyitdi, (...)” (Meriç 2013: 36).

⁶⁸ Yükleme hali, hemze ile gösterilmiştir.

⁶⁹ “i” fazladan yazılmıştır.

⁷⁰ Şerefine, hatırına demek olsa gerektir. “Hz.Ali Resûl önünde on yedi kişinin belini kuşatıp icazet verir. Bunun sebebi "On yedi farz namazı ħürmetine" dir.” (Torun 1998: 94).

⁷¹ Leyleti hamse merratin şekli daha uygundur. Bu hadis-i şerîf bir başka fütüvvetnâmede şu şekliyle geçer: “Selmân minnâ ehli’l-beyt edereke ilme’l-evvelîn ve’l-âhirîn ve ennelcennete le-tüşâkku ilâ Selman fî külli yevmin ve leyleti hamsi merrâtin.” (Meriç 2013: 36).

⁷² ħamse olmalıdır.

⁷³ Derviş el-Hûtî, M uhammed b. Seyyid, Esne’l-Metalib, Beyrut 1319, s. 118. Zayıf olduĝu için kimse rivayet etmemiştir. Nakleden (Çebi 2002: 38, 174 no’lu dipnot).

⁷⁴ Hz. Muhammed’in (SAV) elçilerinden olan sahabîdir. Esas adı Ebû Ümeyye Amr b. Ümeyye b. Huveylid ed-Damrî’dir. (ö. 60/679-80’den önce). Mustafa Fayda, “Amr b. Ümeyye”, <https://islamansiklopedisi.org.tr/amr-b-umeyye>, (28.11.2020).

3b

silsilesi aña çıkar. Üçüncü Bilâl-i Hâbeşdür. Mü'ezzinlerin silsilesi aña çıkar. Dördüncü Büreyde Eslem'i kuşattı. Sancağlarbey silsi⁷⁵ aña çıkar. Beşinci Zünnün-ı Mısrî'niñ belin bağladı. tabîblerin silsili⁷⁶ aña çıkar. Altıncı Sehl-i Rûmî'[y]i⁷⁷ kuşattı. Ahîlerin silsili aña çıkar.⁷⁸ Yedinci Hasan Başrî'dir. Meşâyihlerin silsi⁷⁹ aña çıkar. Sekizinci kanberdir. Sâysislerin silsili⁸⁰ aña çıkar. toközuncu Kümeyl ibni Zîler'i⁸¹ kuşattı.

4a

Meşâyihlerin ve kemîllerin⁸² silsili aña çıkar. Onuncu 'Abdullâh ibni 'Abbâs'ın belin bağladı. Müfessirlerin silsili aña çıkar. On birinci Mâlik Eşter'i kuşattı. İmdi cemî' beylerin ve silâhşörlerin silsili aña çıkar. On ikinci Muhammed ibn Ebîbekr'i⁸³ kuşattı. Yayıcların silsili aña çıkar. On üçüncü Cömerd Kaşşâb'ın⁸⁴ belin bağladı. kaşşâbların silsili aña çıkar. On dördüncü Câbir Eş-şârî'[y]i⁸⁵ kuşattı. Neķâbetin silsili aña çıkar. On beşinci

---

⁷⁵ Silsilesi olmalıdır.

⁷⁶ Silsilesi olmalıdır.

⁷⁷ Asıl adı Süheyb b. Sinan olan sahabîdir. Suheyb er- Rûmî veya Suheyb-i Rûmî olarak da anılır. Mehmet Efendioğlu, "Suheyb b. Sinân", <https://islamansiklopedisi.org.tr/suheyb-b-sinan>, (17.10.2020).

⁷⁸ Burada sehven sekizinci yazmış, kelimenin etrafını noktalarla işaretlemiştir.

⁷⁹ Silsilesi olmalıdır.

⁸⁰ Silsilesi olmalıdır. Bundan sonrakiler gösterilmeyecektir.

⁸¹ Ziyâd olmalıdır. Hz. Ali'ye yakınlığıyla tanınan âbid olarak bilinir (ö. 82/701). Bkz. Mustafa Öz, "Kümeyl b. Ziyâd", <https://islamansiklopedisi.org.tr/kumeyl-b-ziyad>, (25.11.2020).

⁸² Kâmiller veya kümmeller olmalıdır.

⁸³ Asıl adı Ebü'l-Kâsım Muhammed b. Ebî Bekr es-Sıddîk Abdillâh b. Osmân el-Kureşî et-Teymî'dir. (ö. 38/658). Hz. Ebû Bekir'in oğlu, Mısır valisi. Adem Apak, "Muhammed b. Ebî Bekr es-Sıddîk", <https://islamansiklopedisi.org.tr/muhammed-b-ebu-bekir-es-siddik>, (28.11.2020).

⁸⁴ Bu şahıs hakkında bilgi bulunamamıştır.

⁸⁵ *El-Ensârî olmalıdır. Ebû Abdillâh Câbir b. Abdillâh b. Amr b. Harâm el-Ensârî (ö. 78/697). En çok hadis rivayet eden sahâbîlerden biridir. M. Yaşar Kandemir, "Câbir b. Abdullah", <https://islamansiklopedisi.org.tr/cabir-b-abdullah>, (26.11.2020).*

4b

Ebāzeri Ğıfārî'nin⁸⁶ ol daği Yūsuf Perende'nin belin bağladı. Palantozların⁸⁷ silsili aña çıkar. On altıncı Ebū Derdā-i 'Āmemrî'[y]i⁸⁸ kuşattı. Ehl-i riyāzetin silsili aña çıkar. On yedinci Hārezm'in⁸⁹ belin bağladı. Re'islerin⁹⁰ silsili aña çıkar. Çünkü hāzret-i emīre'l-mü'minīn 'Alī rażıyallāhu 'anh bu zıkr olan aşhāb rażıyallāhu 'anhum ecma'in bellerin bağladı ve icāzet verdi daği seccādeye geçip oturdu ve Selmān-ı Fāris'e

5a

Yā Selmān sen daği aşhābdan hāzır olanların belin bağla ve icāzet ver, dedi. Pes Selmān daği işbu zıkr olan ki bundan sonra gelür, anları kuşattı. Evvel Ebu'l-Mahcede'nin⁹¹ belin bağladı. İkinci Ebu'n-Naşr 'Abdullāh⁹² belin bağladı. Mekūk⁹³ ehli cüllāhların⁹⁴ silsili aña çıkar. Üçüncü

⁸⁶ İzafeyi (y) ile göstermiştir. Ğıfârî olmalıdır. Ebû Zer Cündeb b. Cünâde b. Süfyân el-Ğıfârî (ö. 32/653). Abdullah Aydınlı, "Ebû Zer el-Ğıfârî", <https://islamansiklopedisi.org.tr/ebu-zer-el-gifari>, (26.11.2020).

⁸⁷ Semerci, eyerci anlamlarındaki Palanduz olmalıdır.

⁸⁸ Âmirî olmalıdır. Sahabîdir. Ebü'd-Derdâ'nın asıl ismi Âmir, lakabı Uveymir'dir. Bkz. (Abdullah Aydınlı, "Ebü'd-Derdâ", <https://islamansiklopedisi.org.tr/ebud-derda>, (20.10.2020).

⁸⁹ İlgi eki ng ile yazılmıştır. Óarezmî olmalıdır. Ebu Ubeyd-i Harezmî ismi fütüvvetnâme silsilelerindeki on yedi kişilik ilk silsilede geçer. Bkz. (Torun 1998: 166-168).

⁹⁰ Burada sehven belin yazılmış ve üstü çizilmiştir.

⁹¹ Bu kelime mim, ha, cim, dal ve he ile yazılmıştır. Ebu'l-Mahcen olmalıdır. Torun bu ismi RF6 nolu nüshadan (RF6: Radavî Fütüvvet-nâmesi (Üsküdar Hacı Selimağa Kemankeş, 491) aldığı söyler. Bkz. (Torun 1998: 159, 394 no'lu dipnot). Bu isim Meriç'in nüshasında geçmez. Silsileye ikinci kişiden başlanır. Bkz. (Meriç 2013: 37). Bu isim hakkında bilgi bulunamamıştır.

⁹² İlgi eki eksiktir.

⁹³ Farsça "mekik" kelimesinin çoğulu olup dokuma ile ilgili aletin adıdır.

⁹⁴ Osmanlılar döneminde dokumacılıkla uğraşan esnafa verilen genel addır. Feridun Emecen, "Cüllâh", <https://islamansiklopedisi.org.tr/cullah>, (01.10.2020).

‘Amrā’nuj⁹⁵ belin bağladı. Etmekçilerün silsili ana çıkar. Dördüncü ‘Adiyy⁹⁶ Seben el-Bennâşij⁹⁷ belin bağladı. Bakğâllaruñ ve yemiş şatanlaruñ silsili ana çıkar.

5b

Beşinci Ebū ‘Amr u ‘Abdullâh Vâsit’ij⁹⁸ belin bağladı ve icâzet verdi egişbâzlaruñ⁹⁹ silsili ana çıkar. Altıncı Selmân-ı Kûfî’niñ¹⁰⁰ belin bağladı. Dellâkleriñ silsili ana çıkar. Sekizinci¹⁰¹ Muhsin ibni ‘Osmân’uñ¹⁰² belin

⁹⁵ Amr b. Abbâs olmalıdır. “Hz. Resûl, Amr bin Abbâs’a alem virüp etmekçiler bile gazaya giderdi. Her kaçan ki gazaya gitse Hz. Resûl eliyle üleşdürürdi. Birgün Hz. Resûl (SAV) gaza ordusına gelüp Abbas’un etmek bişürdüğün görüp kendü mübarek eliyle bir mikdar hamîr alup sac üzerine koyup bir zaman turdı.” (Torun 1998: 130-131).

⁹⁶ Bu kelimededen sonra Seben’i yazılmış ve üstü çizilmiştir.

⁹⁷ Adiy b. Bennâş olmalıdır Bkz. (Torun 1998: 123) Bu isim kaynaklarda, Udey b. Bennaş (Meriç 2013: 38) ve Adiy ibni Nebbaş (Torun 1998: 159), olarak geçer. Ayrıca Ali Torun Radavî Fütüvvetnâmesi’nin farklı nüshalarında Adil Benâş, Adiy bin Abdullah, olarak geçtiğini de söyler. Bkz. (Torun 1998: 396). Dipnot. Bu şahsın sahabeden olup olmadığı tespit edilemedi. Ancak TDVİA’da Hz. Peygamber’in üvey oğlu olarak anılan Nebbaş adında bir şahıstan bahsedilir. Bkz. Hüseyin Algül “Hind b. Ebû Hâle”, <https://islamansiklopedisi.org.tr/hind-b-ebu-hale>, (01.10.2020).

⁹⁸ Ebu Ömer bin Abdullah-ı Vâsitî olarak geçmekte olup ayrıca fütüvvet silsilesinin on üçüncü sırasında Abdullah el-Vâsitî adında biri daha vardır. Bkz. (Torun 1998: 159) .. Radavî Fütüvvetnâmesi’nde “Ebû Amr Abdullâh Vâsitî’nin belin bağladı ve icâzet verdi. (...) On üçüncü Abdullah el-Vâsitî’nin belin bağladı ve icâzet verdi.” şeklinde geçmektedir. (Meriç 2013: 38).

⁹⁹ Egiş, tandırda ateşi karıştırmaya ve düzeltmeye yarayan metal alet, ateş küreği demektir. (Türkiye’de Halk Ağızları Derlem Sözlüğü) Radavî Fütüvvetnâmesi’nde “Âteşbazların silsilesi ana çıkar.” şeklindedir. (Meriç 2013: 38). Egiş kelimesine sözlüklerde rastlamadan önce Molla Yusuf’un kelimeyi yanlış yazdığını düşünmüştük. Ancak egiş yapan esnafa işaret eden kelimenin doğru yazıldığı ve ateşbaz kelimesinin bu noktada aynı manayı taşıyan bir kelime olduğu anlaşılmıştır.

¹⁰⁰ Altıncı Selmân-ı Kûfî’nin belin bağladı ve icâzet verdi, sakkâların silsilesi ana çıkar, kabri Rey’de. Yedinci Ubeyde-i Mısırî’nin belin bağladı ve icâzet verdi, dellâlların silsilesi ana çıkar. (Meriç 2013: 38). Selmân-ı Kûfî Ali Torun’da da sakka olarak geçmektedir. (Torun 1998: 149) Burada Molla Yusuf’un satır atladığını sanıyoruz. Çünkü hemen arkasından gelen 7. Sıradaki şahıs atlanarak doğrudan sekizinci şahsa geçilmiştir.

¹⁰¹ Yedinci atlanmıştır. Bu sırada Ubeyd-i Mısırî olmalıdır. Bkz. (Torun 1998: 159),

¹⁰² Bu şahıs hakkında bilgi bulamadık. Bazı fütüvvetnâmelerde Muhsin b. Kasım olarak geçtiği görülür. (Torun 1998: 159).

bağladı. Hammāmcıların silsili aña çıkar. Tokuzuncu Manşūr bin Kāsım'ın¹⁰³ belin bağladı. Nātūrların¹⁰⁴ silsili aña çıkar. Onuncu Zeyd-i Hindî'nin¹⁰⁵ belin bağladı. ṭabbākların¹⁰⁶ silsili aña çıkar. On birinci Dāvūd bin 'Abdurrahmān¹⁰⁷ belin bağladı.

6a

Terzilerin silsili aña çıkar. On ikinci Zāhid Kattān'ın¹⁰⁸ belin bağladı. Hallācların silsili aña çıkar. On üçüncü 'Abdullāh el-Vāsıṭın belin bağladı. Takyecilerin silsili aña çıkar. On dördüncü 'İmrān bin 'Āmir el-Ġarrā'nın¹⁰⁹ belin bağladı. Kürkçülerin silsili aña çıkar. On beşinci Ebū Sa'īd Lebādî'nin¹¹⁰ belin bağladı. Keçecilerin silsili aña çıkar. On altıncı 'Ukayl'ın¹¹¹ belin bağladı. Hāfızların silsili aña çıkar.

6b

On yedinci Manşūr bin Mae'ādın¹¹² belin bağladı. Ma'rūflar¹¹³ silsili aña çıkar. On sekizinci kāsım 'Abdullāh-ı Kūfî'nin¹¹⁴ belin bağladı.

¹⁰³ Bu şahıs hakkında bilgi bulunamadı.

¹⁰⁴ Hamamda hizmet eden kimse, natır; bağ bahçe bekçisi, muhafız.

¹⁰⁵ Radavî fütüvvetnâmesinde Yezid-i Hindî olarak geçer. (Meriç 2013: 38).

¹⁰⁶ Deri terbiye ede kimseler, tabak.

¹⁰⁷ Bazı fütüvvetnâmelerde bu isim Davud ibn-i Abdurrahman-ı Berberî' olarak geçer. (Torun 1998: 159).

¹⁰⁸ Bu meşhur ismiyle bilinen Hallac-ı Mansur'dur. (Torun 1998: 159, 403 nolu dipnot). Ancak Hallac'ın vefat tarihi 922 (Bkz. Süleyman Uludağ, "Hallac-ı Mansur", <https://islamansiklopedisi.org.tr/hallac-i-mansur>, (26.11.2020) olduğundan bu hadisenin gerçek olmasına imkan yoktur.

¹⁰⁹ Bazı fütüvvetnâmelerde İmrān b. Āmir el-Ferrâ (Meriç 2013: 38.); bazılarında ise Amire'l-Kurra olarak kaydedilmiştir (Torun 1998: 159 dipnot 404).

¹¹⁰ Bu şahıs hakkında bilgi bulunamadı.

¹¹¹ Sellem bin Akiy (Torun 1998: 133),; Müsellem bin Ukayl (Torun 1998: 169, 406 no'lu dipnot) Bu şahıs hakkında bilgi bulunamadı.

¹¹² Mansur ibni Mu'az olmalıdır. (Torun 1998: 160),. Bu şahıs hakkında bilgi bulunamadı.

¹¹³ Muarrifler (Cami ve tekkelerde hayır sahiplerinin adını sayan müezzin veya dervişler). (Torun 1998: 143),

¹¹⁴ Asıl adı Said Bin Cübeyr'dir (ö. 713). Hadis ve tefsir konusundaki rivayetleriyle bilinen tâbiî. Bkz. Mehmet Efendioğlu, "Saîd Bin Cübeyr", <https://islamansiklopedisi.org.tr/said-b-cubeyr>, (28.11.2020). Kûfe'de yetişen müctehid imamlardandır. İsmi Saîd bin Cübeyr bin Hişam el-Esedî, künyesi Ebû

Yazıcıların silsili ana çıkar. On dokuzuncu 'Abdullāh el-Yetīm'in¹¹⁵ belin bağıladı. Şahhāfların silsili ana çıkar. Yigirminci Ḥassān bin æābit'in belin bağıladı. Şā'irlerin silsili ana çıkar. Yirmi birinci Hamza ibni Yetīm'in¹¹⁶ belin bağıladı. Ḥōşhūnların¹¹⁷ silsili ana çıkar. Yirmi ikinci Ebū Zeyd Müslim Ḥaddād'ın¹¹⁸ belin bağıladı.

7a

Demürcilerin ve çilingirlerin silsili ana çıkar. Yigirmi üçüncü Ebū Ḥabīb Muḥyiddīn En-Nehhās'ın belin bağıladı. Kazancıların silsili ana çıkar. Yigirmi dördüncü Ebū kāsım Ayyār'ın belin bağıladı. İgnecilerin silsili ana çıkar. Yigirmi beşinci Ebu'l kāsım es-Simyān'ın¹¹⁹ belin bağıladı. Na'lbendlerin silsili ana çıkar. Yigirmi altıncı Naḥr bin 'Abdullāh'ın¹²⁰ belin bağıladı. Kuyumcuların silsili ana çıkar. Yigirmi yedinci Ḥüseyn Naşrī'nin¹²¹ belin bağıladı. Helvācıların silsili ana çıkar.

7b

Yigirmi sekizinci Ḥüsām bin 'Abdullāh-ı Basrī'nin¹²² belin bağıladı. 'Attārların silsili ana çıkar. Yigirmi dokuzuncu 'Abdullāh bin Ca'fer-i

---

Muhammed'dir. Ebū Abdullah-ı Kūfi de denir. Esed bin Huzeymeoğullarından Vābile bin Hārisoğullarının āzadlı kölesiydi. Doğum târihi bilinmemektedir. Aslen Kūfeli olup, bir müddet İsfahan'da kaldı. Sonra Irak'ın Sünbülân köyüne çekildi. Vefâtında 49 yaşında olduğu tahmin edilmektedir. 713 (H.95) senesinde Vâsit şehrinde vefât etti. Şehir dışındaki kabri, ziyaretgâhtır. <http://www.ehlisunnetbuyukleri.com/ıslam-tarihi-ansiklopedisi/detay/said-bin-cubeyr/603>, (28.11.2020).

¹¹⁵ 'Abdull āh el-Yetīmī olmalıdır. İlgi eki ng şeklinde yazılmıştır. Abdullah-ı Yetīmī, sahaflar şeyhi olarak tanınan zattır. Bkz. (Erünsal 2013: 213),..

¹¹⁶ Hakkında bilgi bulunamadı.

¹¹⁷ Hoşhân (güzel okuyucu) olmalıdır. "Hoş-hân'ların silsilesi Hamza bin Yetīmī'den Selman'a çıkar." Bkz. (Torun 1998: 143),

¹¹⁸ Bazı kaynaklarda Ebu Zeyd-i Müslim-i Medda, Ebu Zeyd-i Mijslim-i Hakkad, Ebu Zeyd-i Musellem olarak geçer. Bkz. (Torun 1998: 160, 410 no'lu dipnot.), ,

¹¹⁹ Bazı kaynaklarda Ebu'l-Kasım el-Kāmiyân-ı Baytarī, Ebu'l-Kasım el-Simyân-ı Bedevî olarak geçer. Bkz. (Torun 1998: 160 , 413 no'lu dipnot).

¹²⁰ Nasr b. Abdullah olmalıdır. (Meriç 2013: 38).

¹²¹ "Yirmi yedinci Ḥüseyn Basarī'nin belin bağıladı ve icâzet verdi, helvacıların silsilesi ana çıkar." (Meriç, 2013: 38 ; 27. Ḥüseyn ibn-i Nasır (Torun 1998: 160)

¹²² Hām b. Abdullāh el-Basrī olmalıdır. Beyza Özden Altın, s. 48. Hitam bin Abdullah-ı Basrī, Ali Torun, s. 122.

ṭayyār'ın belin bağladı. 'Azzāzların¹²³ silsili ana çıkar. Otuzuncu Sa'd bin 'Ubeyde'nin¹²⁴ belin bağladı. Tācirlerin silsili ana çıkar. Otuz birinci Muḥammed Ekber-i Yemenî'nin belin bağladı. Yaşmağçılının silsili ana çıkar. kabri Hira'dadır.¹²⁵ Otuz ikinci Ebu'n-Naşr Hāşim-i Baādādî'nin belin bağladı. Serrācların¹²⁶ silsili ana çıkar. Otuzüçüncü

8a

'İmād bin Yâsir'in¹²⁷ belin bağladı. Pîne-düzenlerin¹²⁸ silsili ana çıkar. Otuz beşinci¹²⁹ Ebu'l-Feth bin 'Abdullāh-ı Başrî'nin belin bağladı. Bıçağçılının silsili ana çıkar. Otuz altıncı Nāşır bin 'Abdullāh el-Mekkî'nin belin bağladı. Ḥayme düzenlerin¹³⁰ silsili ana çıkar. Otuz yedinci Naşr-ı Hindî'nin belin bağladı. Ferrāşların¹³¹ silsili ana çıkar. Otuz sekizinci Ḥaḳ kattāl Gāzî'nin¹³² belin bağladı. Siper düzenlerin silsili ana çıkar. Otuz tokuzuncu 'Ömer ibn Ḥazā'in¹³³ belin bağladı.

¹²³ Gazzâz (İpek büken, ibrişim yapan kimse) olmalıdır. (Kubealtı Lügati)

¹²⁴ Sa'd b. Ubade (ö. 635). Hazrec kabilesinin kollarından Sâideoğulları'nın reisi olup yüzme ve iyi ok atma becerilerinin yanında okuma yazma bildiği için "kâmil" denilen kişilerdendi. Mehmet Azimli, "Sa'd b. Ubade", <https://islamansiklopedisi.org.tr/sad-b-ubade>, (28.10.2020).

¹²⁵ Bize göre RF sinin bir nüshasını örnek alarak muhtasar yapmış olan Molla Yusuf, silsiledeki birkaç kişinin kabrinin yeri dışında bilgi yazmamıştır. Ama RF'de hepsinin nerede vefat ettikleri ve kabirlerinin nerede olduğu yazılmıştır. Bkz. (Meriç 2013: 37-39).

¹²⁶ Koşum ve eyer takımları işleyen ve süsleyenler. (Kubealtı Lügati)

¹²⁷ Ammar b. Yâsir olarak geçer. "Otuz üçüncü Ammâr b. Yâsir'in belin bağladı ve icâzet virdi, pitedüzlerin silsilesi ana çıkar." (Meriç 2013: 39). Ali Torun'un çalışmasında, Ammâr bin Yesâr, İmad bin Yâsir, Ammar Ibn-i Yâsir, Ummân bin Yâsir gibi benzer adlarla da geçtiği belirtilir. (Torun 1998: 160, dipnot 410).

¹²⁸ pîne-dûz yama dikenler (Kubbealtı Lügati.)

¹²⁹ Otuz dört atlanmıştır. "Otuz dördüncü Esîr-i Hindî Seyyâf'un belin bağladı ve icâzet verdi, kılıççılının silsilesi ana çıkar." (Meriç 2013: 39).

¹³⁰ Çadır dikenler. Kubbealtı Lügati.

¹³¹ Kâbe, mescid gibi yerleri süpüren kişiler. Bu kelimedede "f" harfinden sonra "mim" harfine çok benzeyen bir harf daha vardır. Ancak sözlüklerde böyle bir kelimeye rastlayamadık.

¹³² Hasan Kattâl Gazî olmalıdır. (Altın 2018: 88).

¹³³ RF namesinde 39. Sırada Nasrullah Semmâk vardır. Buradan sonra birer kayma ile sıra değişmiştir. Ali Torun'un çalışmasında ise aynı şahsın Ömer İbn-i Hudâ'î, Ömer ibn-i Huzâ'î, Ömer ibn-i Hurrâ şeklindeki versiyonlarıyla geçtiği görülür. (Torun 1998:

8b

Çāvūşların silsili aña çıkar. kırkıncı Naşrullāh Semmāk'ın belin bağıladı. Balıkçıların silsili aña çıkar. kırk birinci Ebū 'Ubeyd Cerrāh'ın belin bağıladı. Cerrāhların silsili aña çıkar. kırk ikinci 'Arhad en-Neccār'ın¹³⁴ belin bağıladı. Dülgerlerin silsili aña çıkar. kırk üçüncü Ebū Ubeyde en-Nahlı'ın¹³⁵ belin bağıladı. Çıkrıkçıların silsili aña çıkar. kırk dördüncü kâsım bin Nahm'ın¹³⁶ belin bağıladı. taşçıların silsili aña çıkar. kırk beşinci

9a

Sa'îd bin Ebî Vaqqâş'ın belin bağıladı. Tîr-endâzların silsilesi aña çıkar. kırk altıncı Ebū Muhammed 'İmrân el-ğavvâs'ın belin bağıladı. Oğçuların daği yaycıların silsilesi aña çıkar. kırk yedinci 'Âmir bin 'Ubeydullāh eş-âabbâ'ın belin bağıladı.¹³⁷ Boyacıların silsilesi aña çıkar. kırk sekizinci Ömer Eten¹³⁸ Naşr el-Vetâr-ı Mısrî'nin belin [bağıladı]. Kirişçilerin silsilesi aña çıkar. kırk toközuncu 'Abdülâaffâr'ın belin bağıladı¹³⁹. Çanağçuların silsilesi aña çıkar. Ellinci Ğıyâş bin

9b

'Ömer'ül-Harrâs'ın belin bağıladı¹⁴⁰. Çiftçilerin silsilesi aña çıkar. Elli birinci Ebū Zeyd-i Hindî ki aña Baba Retyen derler¹⁴¹ bâğçivânların silsilesi

160-161, dipnot 425). Bu noktada RF2 kaynağının Risale-i Fütüvvete en yakın kaynak olduğunu düşünmek mümkündür.

¹³⁴ "Kırk birinci Ebûl Kâsım Abdullah el-Vâhidi Neccâr'un belin bağıladı ve icâzet verdi, dülgerlerin silsilesi ana çıkar." (Meriç 2013:39). "Ebu'l-Kasım Abdu'l-Vâhid-i Neccâr", (Torun 1998: 161).

¹³⁵ "Kırk ikinci Ebû Ubeydû'l-Harrâs'un belin bağıladı ve icâzet verdi, çıkrıkçılar silsilesi ana çıkar."(Meriç 2013: 39). "Ebu Ubeyde-i el-Harrât", (Torun 1998: 161).

¹³⁶ "Kırk üçüncü Kâsım b. Nasr'ın belin bağıladı ve icâzet verdi.", (Meriç 2013: 39).

¹³⁷ Ammâr İbn-i Abdullâh es-Sayyâğ olmalıdır. Bkz. (Altın 2018: 87).

¹³⁸ İbn olmalıdır.

¹³⁹ "Kırk sekizinci Abdülğaffâr el-Fahhâr Medenî'nin belin bağıladı ve icâzet verdi." (Meriç 2013: 39).

¹⁴⁰ Ğıyas b. Amr el-Harrâs olarak da geçer. (Torun 1998: 161). Hakkında bilgi bulunamadı.

¹⁴¹ Belin bağıladı olmalıdır. Baba Reten olmalıdır. *TDVİA*'de "Sahâbî olduğunu iddia eden meşhur yalancı" olarak tanımlanmıştır. Nevzat Işık, "Reten b. Nasr", <https://islamansiklopedisi.org.tr/reten-b-nasr>, (12.10.2020).

ana çıkar. Elli ikinci ‘Amr bin ‘İmrân’ın¹⁴² belin bağladı. Harûre-furûşların¹⁴³ silsilesi ana çıkar. Elli üçüncü Şâribü’r-Ra‘înin¹⁴⁴ belin bağladı. Çobanların silsilesi ana çıkar. Elli dördüncü ‘Abdullâh el-Bahrî’nin¹⁴⁵ belin bağladı. Gemicilerin silsilesi ana çıkar.¹⁴⁶ Elli beşinci Mikdâd¹⁴⁷ belin bağladı. kâzîlerin silsilesi

10a

ana çıkar. Pes aşhâb miyân-beste¹⁴⁸ olduklarından Resûl-i Ekrem sallallâhu ‘aleyhi ve sellem buyurdu. Yâ ‘Alî Allâh Te‘âlâ celle şânuhu buyurdu: Her kim îmâna geldi eyü ‘amel işledi anlar halkın yigregidür¹⁴⁹. Pes andan sonra Hazret-i ‘Alî şâd olup eyitti: El-hamdülillâhi ellezî fazzalnâ ‘alâ keşîri men hâlakahu¹⁵⁰. Pes andan sonra Hazret-i Resûl ‘aleyhi’s-selâm bu şeddiñ ve kardeşliğin şükrânesi bir ni‘met bünyâd etmek gerekdir. Pes andan sonra

¹⁴² Avn bin İmran olarak geçer Bkz. (Altın 2018: 48).

¹⁴³ Hurda-furûşlar olmalıdır. Bkz. (Altın 2018: 49). Ufak tefek madeni eşyaları satan kişi.) “Elli birinci Avn b. İmrân’ın belin bağladı ve icâzet verdi, çobanların silsilesi ana çıkar.” (Meriç 2013: 40). Burada isimde benzerlik olmasına rağmen meslek tamamen farklıdır.

¹⁴⁴ Avn İbn-i el-Şârib (Torun 1998: 166); Avn b. eş-Şârib er-Râî (Altın 2018: 47) olarak geçmektedir.

¹⁴⁵ Abdullâh İbni el-Bahrî olarak geçer. (Altın 2018: 89).

¹⁴⁶ “Elli ikinci Abdullah el- Cürî’nin belin bağladı ve icâzet verdi. Gemicilerin silsilesi ana çıkar.” (Meriç 2013: 40).

¹⁴⁷ Mikdad bin Abdullah (Torun 1998: 161, 149 nolu dipnot); Mikdad bin Esved (Altın 2018: 47). TDVİA’da Mikdad bin Esved maddesinde Mikdad bin Amr’a yönlendirir. Asıl dı Ebû Ma’bed el-Mikdâd b. Amr b. Sa’lebe el-Kindî el-Behrânî (ö. 33/653) olan sahabîdir. Mikdad bin Esved olarak da anılır. Bkz. Mustafa Ertürk, “Mikdâd bin Amr”, <https://islamansiklopedisi.org.tr/mikdad-b-amr>, (28.11.2020).

¹⁴⁸ Metinde ây ân-peste olarak yazılmıştır.

¹⁴⁹ “Şüphesiz, iman edip, salih ameller işleyenler var ya; işte onlar yaratıkların en hayırlısidirler.” Beyyine Suresi 7. Ayet, <https://kuran.diyaret.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/insan-suresi-76/ayet-6/diyaret-isleri-baskanligi-meali->, (01.11.2020). Bazı hadis ravilerinin bu ayetin Hz. Muhammed (s.a.v.) tarafından Gadîr-i Hum’da ashâbın belleri bağlandığında okuduğu kaynaklarda belirtilir. Bkz. (Altın 2018 : 90). Fakat burada bahsedilmemiştir.

¹⁵⁰ Bizi yarattıklarının çoğuna daha üstün kılan (Allah)’a hamd olsun.

10b

Ḥazret-i 'Alī kerremallāhu vechehu yerinden ʔuru geldi. Beksimad ve ʔurma ve yaā gönderdi. Bir ağaç ʔanağa koydu daʔi mübārek elin verdi. Tamām ʔelvā oldu. Anıʔün aşhāb-ı ʔarīk aña ʔelvā-yı cüfte¹⁵¹ derler. Ol mahfilde kendi eliyle ol ʔelvāyı baʔşış¹⁵² ettiler. Ve bu zīn¹⁵³ Ḥazret-i Selmān-ı Fāris'e¹⁵⁴ ile Ḥasan ve Ḥüseyn rażıyallāhu 'anhumā ve Ḥazret-i Fāʔıma ve Resūl 'aleyhi's-selāmın ʔā'ir ehl-i beytiñe īrsāl¹⁵⁵ eylediler. Bu ʔā'ide meşāyih

11a

ortasında 'ādet olmuşdır¹⁵⁶ Resūl 'aleyhi's-selāmın mübārek mahfilinde olduāi iʔün. Dilerseñ şeddiñ zāhir ma'nisin¹⁵⁷ bildiñ amma bâtın ma'nāsını nedür¹⁵⁸ cevāb oldur kim bâtın ya'nī şeytān ile mü'min arasında.¹⁵⁹ Su'āl iderlerse saña pīrden ne degdi ve pederden ne degdi ve üstāzdan ne degdi cevāb pīrden tevbe ve telkīn ve pederden 'ahdullāh ve üstātdan¹⁶⁰ şedd-i 'Alī yetiştı. Eger su'āl

¹⁵¹ Cüfne olmalıdır. Bazı kaynaklarda "cefne" olarak da anılır. Cefne deveye yem verilen ʔanak demektir. Helvā-yı Cefne, bu ʔanakda yapılan helvadır. Bkz. (Torun 1998: 196).

¹⁵² Baʔşış olmalıdır.

¹⁵³ Bu kelimenin sūs anlamı dışında bir anlamı bulunamamıştır.

¹⁵⁴ Metinde ʔāris yazılıdır.

¹⁵⁵ Metinde irsel yazılıdır.

¹⁵⁶ Dir eki "y" ile yazılmıştır.

¹⁵⁷ ma'nisin

¹⁵⁸ Cümle bozuktur.

¹⁵⁹ Burada eksiklik vardır. "Bu şed, şeytan ile mü'min arasında sed'dür."; "Bâtın ma'nisi sed'dür. Yani Şeytānıla mü'min arasında muhtesibdür." (Torun 1998: 96, dipnot 240).

¹⁶⁰ Bir üstteki satırda üst āz şeklinde yazılmıştır.

11b

iderlerse şedddin¹⁶¹ ma'nisi¹⁶² nedür cevâb şeddin¹⁶³ ma'sini¹⁶⁴ vefâdur ve teslîmdür. Bend¹⁶⁵ ü naşîhat ider. Su'âl iderlerse pîrûñ ve üstâduñ seni neyle revân etti. Cevâb kendünün hoşnûduñla ve erenlerin irâdetiyle. Su'âl iderlerse pîrûñ belüñi neyle bağladı. Cevâb bi-'ahd-i Hudâ-yı Sübhân ve şedd-i meşâh-ı merdân¹⁶⁶ ve vaşiiyet-i pîrân. Su'âl iderlerse saña şed nirden yetişdi cevâb ol mañfilde kim filân mañâmda filân

12a

Seyyid-i sâdât¹⁶⁷ ve 'ulemâ ve fuğarâ huzûrunda filân şehrden oldu. Su'âl iderlerse pîrûñ saña şafâ nazar kılduñı vañit elüñ kanda idi cevâb elüm başumda ve başum elümdeydi. Su'âl iderlerse şedde üç düğüm vururlar murâd nedür? Cevâb biri 'ahde biri bey'ate biri vaşiiyete işâretdür. Su'âl iderlerse âdâb-ı çarîkat kaçdur. Altı nesnedir¹⁶⁸: Evvel erenler nazarında iki dizi üzere oturmağdır¹⁶⁹. İkincisi sır şaklamağdır¹⁷⁰.

12b

Üçüncüsü pîr nazarında hağîr bakmağdır¹⁷¹ ve bir¹⁷² her ne 'ağ ederse kabûl kılmağdır. Ve bir dañi cemî'-i mañlûkâtda¹⁷³ hor bakmamağdır¹⁷⁴. Bir¹⁷⁵ su'âl iderlerse çarîkatın binâsı kaç nesne üzerinedür. Cevâb altı nesne üzerindedür. Evvel tevbe ikinci teslîm üçüncü zühddür. Dördüncü tağvâ

¹⁶¹ İlki şeddeli olan iki dal ile yazılmıştır. Ayrıca ilgi eki nun ile yazılmıştır.

¹⁶² Ma'nisi olmalıdır.

¹⁶³ Şeddeli tek dal ile yazılmıştır. Ayrıca ilgi eki nun ile yazılmıştır.

¹⁶⁴ Ma'nisini olmalıdır.

¹⁶⁵ Bend olmalıdır.

¹⁶⁶ Şâh-ı merdân olmalıdır. Hz. Ali'ye ait bir sıfat olup "Mertlerin şâhı" demektir.

¹⁶⁷ Sâdât: Seyyidler, Hz. Peygamberin soyundan gelip onun izinden gidenler.

¹⁶⁸ Dir eki "y" ile yazılmıştır.

¹⁶⁹ Dir eki "y" ile yazılmıştır.

¹⁷⁰ Dir eki "y" ile yazılmıştır.

¹⁷¹ Dir eki "y" ile yazılmıştır.

¹⁷² Pîr olmalıdır.

¹⁷³ mañlûú âta olmalıdır.

¹⁷⁴ Dir eki "y" ile yazılmıştır.

¹⁷⁵ Bu kelime fazladır.

beşinci kanâ'at altıncı 'uzletdür. Su'âl iderlerse erkân-ı¹⁷⁶ ʔarîkat kaç nesnedür. Cevâb altıdur. Evvel 'ilm ikinci hilm, üçüncü şabr dördüncü şâkir¹⁷⁷

13a

Beşinci ihlâş altıncı gökçek.¹⁷⁸ Halk su'âl iderlerse ʔarîkatın vâcibâtı kaçdur. Cevâb altıdur: Evvel hayr işlere kadem basmak, ikinci dâ'im zikrde olmaçdur. Üçüncü dünyâya muhabbet etmemekdür. Dördüncü hevâyı terketmek beşinci dâ'im Hâkdan havf etmek. Altıncı Hâkdan ümizi kesmeye. Ve bu maqbûle cevâb çok, nihâyet yokdur. Biz mühim olanın didük. Geldik şimdi maħfil ve meclis şonuşa. Oğunacaç du'â ile tamâm eyledük. Du'â budur:

13b

Allâhümme âninâ bi'l-'ilmi ve şerrifnâ bi't-taḡvâ ve'nfa'nâ bi-mâ 'allemnâ¹⁷⁹ ve metta'nâ bi-mâ rezaḡtenâ ve bârik fî- mâ a'ḡeytenâ ve'rḡamnâ izâ teveffeytenâ ve a'innâ 'alâ dîninâ bi-dünyânâ ve âḡiretinâ bi't-taḡvâ ve'hfeznâ fî-mâ a'yünenâ¹⁸⁰ 'anhü ve lâ tekilnâ ilâ enfüsinâ ḡarfete 'aynin velâ ilâ aḡade min ḡalkike. Allâhümme'çal ḡayâtenâ ziyâdeten lenâ fî-küllü ḡayrin¹⁸¹ ve'çal vefâtenâ râḡaten lenâ min külli sū'in ve saddaḡaḡtenâ¹⁸² bi-hüdâke ve tevfiḡike şa'affenâ¹⁸³ ? bi-ḡa'atike ve neffis 'ani'l-kürbetihi¹⁸⁴ yevme

¹⁷⁶ İzafe "y" ile gösterilmiştir.

¹⁷⁷ Şükür olmalıdır.

¹⁷⁸ Gökçek iyi, hoş, latif, güzel vb. pek çok manaya gelir. (TDK, Tarama Sözlüğü) Burada kelime eksik bırakılmış olup gökçeklik, gökçek-hulk, gökçek sözlü olmak gibi ifadeler uygundur. Bkz. (Meriç 2013 : 43).

¹⁷⁹ 'allemtenâ olmalıdır.

¹⁸⁰ ġibnâ

¹⁸¹ ḡayrin olmalıdır.

¹⁸² Ve süddi fâḡetenâ

¹⁸³ za'ifnâ olmalıdır.

¹⁸⁴ 'annâ kürbeten olmalıdır.

14a

‘ş-şuhūri’l-‘azīmi¹⁸⁵ bi-raḥmetike yā erḥame’r-rāḥimīn.¹⁸⁶ Ey ṭālib-i erkān üzünleri¹⁸⁷ Ğāfil olup birbirinizüñ şākirdine dükkānına ve tezgāhına ma‘rifet-i tama‘ etmeyesiz. Eger mütenebbih olmayup dükkānın örttürüp yāḥūd şākirdin alursa ol üstāzdan gördüğü şan‘at anı ḥarām olsun. İhtiyārlar¹⁸⁸ üstāzları üstād bilüp ādābāne ḥareket idesiz. Eger üstād olan ihtiyārlar ve üstādlar ve şeyḥ ve naḳīb

14b

ve yigitbaşı ve Āhū Baba ṭarīqate¹⁸⁹ fütüvvet üzre gözedüp icrā etmezlerse yarın server-i enbiyānuñ şefā‘atinden maḥrūm olsunlar. Ve gözedürlerse yarın Muḥammed Muşṭafānuñ ‘alemi¹⁹⁰ dibinde ḥaşrolsunlar. Āmīn bi-ḥürmeti seyyidi’l-mürselīn. Temmet¹⁹¹

Es-selāmu ‘aleyküm ey ehl-i şerī‘at es-selāmu ‘aleyküm ey ehl-i ṭarīqat es-selāmu ‘aleyküm ey ehl-i ma‘rifet es-selāmu ‘aleyküm ey ehl-i ḥaḳīkat¹⁹²

¹⁸⁵ Yevme’ş-şuhūdi’l-‘azīmi olmalıdır.

¹⁸⁶ Allah’ım bizi ilimle zenginleştir, takva ile şereflendir, öğrettiklerini bize faydalı kıl, verdiğin rızıkla bizi kazançlı et, verdiklerini bize bereketli kıl, vefat ettirdiğinde bize merhamet et, dünya ve ahirette dinî hususlarda bize takva ile yardım et, bizim şahit olmadığımız şeylerden bizi koru, göz açıp kapayıncaya kadar bizi nefsimize bırakma. Mahlūkatından kimseye de bizi bırakma. Allah’ım hayatımızı her hayırda bizim için bereketli kıl. Vefatımızı bizim için her kötülükten rahat ve dinlenme kıl, fakirliğimizi hidayetle ve yardımınla ört, İtaati kat kat yapabilmeyi nasip et. Ey merhametlilerin en merhametlisi olan Allah’ım! O büyük tanıklık gününde bizden rahmetinle sıkıntıyı gider.

¹⁸⁷ Üznleri olmalıdır.

¹⁸⁸ ihtiyārlar

¹⁸⁹ ṭarīqati

¹⁹⁰ ‘alemi olmalıdır.

¹⁹¹ Noktasız olarak yazmıştır. Bundan sonra tekrar bir miktar daha yazmaya devam etmiştir. Bu durumda iki ihtimal söz konusu olabilir. Birincisi iki nüsha kullanıyorsa bir tamam olmuş diğeri devam ediyor olabilir. İkinci ihtimal olarak yazmayı bitirdikten sonra daha yazacakları olduğunu hatırlayıp devam etmiş olabilir.

¹⁹² Selam tercümanı.

15a

Merhabā ey halka-i tevḥīd cümle ʿirfenler¹⁹³

Merhabā ey zümre-i ehl-i erkānlar

Ḥaḳīkat Kaʿbesin kıble görenler

Ki cümle ʿālemi şayanlar

baʿde bergüzārı yedine alıp bunu oğuya.

Bir müsāfir geldi gör kim işiginde ḥākdür

Amma ṭarīkatde vücūdı yağur

Ehl-i erkān siz daḥi nazar kıluğ

Ey Rūmī-revān¹⁹⁴ meskenet ehline mesken gün gibi eflākīdür¹⁹⁵.

Ehl-i seccāde olan dünyāya kılmaz nazar.

Biz āarībīğ bergüzārı

15b

bir yeşil yaprağdır¹⁹⁶.

Bunları oğuyup sağ dizin yere koyup bir kez iri ḥabbe vire. Baʿde bunu oğuya.

Bir ḥalīfe geldi gör kim ṭapuğa yüz sürmek diler

Ricā edüp erenlerden ṭarīkata girmek diler

Girdi erenler meydānına nice yüz biğ ḥicābla

Sünneti¹⁹⁷ şeddi kuşanup maḳşūduna ermek diler

Biz erenler ḥuzūruna bir niyāza gelmişüz

Ġāzī görüp meydānı bir ġāzī olmağa gelmişüz

Bu niyāzı iş bu yolda iderem her dem niyāz

---

¹⁹³ ʿārifānlar olmalıdır.

¹⁹⁴ Suheyb-i Rumiye kasetmiş olabilir.

¹⁹⁵ eflākīdür olmalıdır.

¹⁹⁶ Dır eki “y” ile yazılmıştır.

¹⁹⁷ Sünnet-i olmalıdır.

16a

Ḥaḫ bilür kim cān u dilden biz niyāza gelmişüz

Hem Süleymāna ḫarınca armağanı

Çekirge budürür¹⁹⁸ ilter¹⁹⁹ anı Süleymāne

şehā bī²⁰⁰ bir ḫarincadan ḫabūl et armağanı²⁰¹

Ketebehu faḫīr'ül-ḫaḫīr Monlā Yūsuf Temmet²⁰²

Bilgil ey ḫālib-i erkān-ı ḫarīḫat naşarake Allāhu ve ḫahharek 'ani'-z-zulumāti'l-beşeriyyeti²⁰³ çün bir şāhib-i ḫarīḫ ki pīre ḫidmet edüp şerāyiḫi ḫod yerine getürmiş ola ve pīriḫ rızāsın ḫaleb etmiş ola ve kendüye mā-lābūd²⁰⁴ olan eger şerī'atde ve eger ḫarīḫatde öğrenmiş

16b

ola ve şeyḫliḫa lāyık ola ve şeyḫ dileye ki aḫa sofrā²⁰⁵ ve seccāde geçürüp²⁰⁶ icāzet vire. Erkān budur ki ḫazan ḫaynadup erbāb-ı ḫarīḫat ḫāzır idüp her birinüḫ öḫüḫe bir bir ḫoya. Ba'de pīr aşḫāb-ı ḫarīḫlere eyde 'azīzler ve ihtiyār bu dervīş müddet-i medīd ve 'ahd-i ba'īd oldu ki bu ḫaḫīr²⁰⁷ ḫaḫīre ḫidmet ider kendüden rāzī oldum. Ve diledi ki bu gün

¹⁹⁸ Bududur olmalı.

¹⁹⁹ İletmek anlamında olmalıdır.

²⁰⁰ Bu kelime fazladır.

²⁰¹ Bu, bir yeşil yaprak bergüzarı (hediyesi) tercümanıdır. Müellif tercümanı hem eksik hem de hatalı yazmıştır. Birkaç versiyonu olan bu tercümanın risalede yakın şeklini şöyledir: "Süleyman'a karınca armağanı/Çekirge butıdır ki üter anı /Süleymân'sın şâhâ ben bir karınca/ Karincadan kabûl it armağanı.", (Torun 1998: 232).

²⁰² Ketebe kaydı konulmuş.

²⁰³ Allah sana yardım etti de seni beşeriyyet karanlığından temize çıkardı.

²⁰⁴ Gerekli olan.

²⁰⁵ Şofra olmalıdır.

²⁰⁶ Şofra virüp ve seccādeye geçürüp olmalıdır.

²⁰⁷ Sehven mükerrer yazılmıştır.

huzūr-ı şerīfünüzde seyḥliġa²⁰⁸ izin²⁰⁹ virüp aña sofrā²¹⁰ ve çerāā ḥavāle idem seccādeye geçürem.

17a

Ve icāzāt virem. Ne buyurursuz? İhtiyārlar maḥal oldu. Vācib-i mübārek olsun diyeler pes şeyḥ sofrasına ḳoya ve sofrā[y]ı²¹¹ ḥalkā ide tebehdār²¹² sofrā[y]ı²¹³ alup mürīd idine²¹⁴ ki bu sofrā[y]ı²¹⁵ pīrimüzden bize ḥavāle etti. Biz de saña ḥavāle itdük. Gerekdür ki sofrā[y]ı²¹⁶ ḥelāl ta'āmdan boş ṭutmayasın. Ve ḥiç kimseden yemek dirīā etmeyesin²¹⁷. Ve eger yoġa borç etmeyesiz mürīd eyide ḳabül ettim. Ba'de şeyḥ bu öyütleri²¹⁸ okuyup e'üzü bi'l-lāhimin'e-ş-şeyṭānirracīm ve yuṭ'imüne'-ṭ-ta'āme 'alā ḥubbihi miskīnā ve yetīmān ve esīrā²¹⁹

17b

İnnemā nuṭ'imiküm li-vechi'l-lāhi lā nürīdü minküm cezā'en ve lā-şekūrā²²⁰ bu āyeti daḥi okuya Allāhümme enzil 'aleynā mā'ideten mine's-semā'i ve neküne lenā 'abden li-evvelinā ve āḥirinā ve āyeten minke ve'rzuknā ve ente ḥayrū'r-rāzīkīn.²²¹ Ba'de eyide sofrā ṭulū'ı olmaḳiçün

²⁰⁸ Şeyḥliġa

²⁰⁹ İzn olmalıdır.

²¹⁰ Sofra olmalıdır.

²¹¹ Sofra olmalıdır. Yükleme halini y harfi olmadan yazmıştır.

²¹² Bunun ne manaya geldiġi anlaşılamamıştır.

²¹³ Sofra olmalıdır. Yükleme halini y harfi olmadan yazmıştır.

²¹⁴ Mürīde diye ki olmalıdır.

²¹⁵ Sofra olmalıdır.

²¹⁶ Yükleme y harfi olmadan yazmıştır.

²¹⁷ Esirgemek.

²¹⁸ Ögüt olmalıdır.

²¹⁹ "Onlar, seve seve yiyeceġi yoksula, yetime ve esire yedirirler." İnsan Suresi 8. Ayet, <https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/insan-suresi-76/ayet-6/diyanet-isleri-baskanligi-meali->, (01.11.2020).

²²⁰ "Yedirdikleri kimselere şöyle derler: Biz size sırf Allah rızası için yediriyoruz. Sizden bir karşılık ve bir teşekkür beklemiyoruz." İnsan Suresi: 9. Ayet, <https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/insan-suresi-76/ayet-6/diyanet-isleri-baskanligi-meali->, (01.11.2020).

²²¹ "Ey Allahım! Ey Rabbimiz! Bize gökten bir sofrā indir ki; önce gelenlerimize (zamanımızdaki dindaşlarımıza) ve sonradan geleceklerimize bir bayram ve senden

pîrlerimiz dem[i] için hâzır cemâ'at şafālîâi için cemî'-i enbiyâlar ve evliyâlar ve 'ulemâ ve şühedâ ve hulefâ ve meşâyiḥ-i nuḳebâ ervâḥ[ı] için Allâh Te'âlâ Te'âlâ²²² Celle Şānuhu'nun 'azamet[i] için bi-ḥürmeti'l-lfātiḥa

Temmet temmet

Ketebehu faḳîrû'l-ḥaḳîr Monlâ Yūsuf

Temmet.

Sonuç

Çalışmadan da anlaşıldığı üzere fütüvvet yolu, ister iktisadî, ister sosyal, isterse tasavvufî yönden ele alınsın Arap, İran ve Türk kültürlerinin ortak alanı; fütüvvetnâmeler de bu kültürlerin ürettiği ortak bir türdür. Türk edebiyatındaki yüzlerce fütüvvetnâmeden sadece biri olan *Risâle-i Fütüvvet*, Molla Yusuf tarafından bağlı bulunduğu zaviyede okunmak ve fütüvvetdârlara rehberlik etmek üzere *Radavî Fütüvvetnâmesi'*nden mülhem olarak dönemin dinî ve mezhebî hassasiyetleri de gözetilerek yazılmış görünmektedir. Bu örnekten de anlaşıldığı üzere Osmanlı toplumu ve esnaf ve sufi çevreler için fütüvvet âdâbının elden ele, nesilden nesile devredilmesi ve bozulmadan devam etmesi oldukça önemlidir. Bu yolun hizmetkârları tarafından bu türün tekrar tekrar yazılması, çoğaltılması, muhtasarlar halinde ortaya konması da aynı çabanın bir ürünüdür. Esasen biz de *Risâle-i Fütüvvet*'in irşad mahfilinde okunmak üzere yazıldığını düşünmekteyiz.

Sonuç olarak fütüvvetnâmelerin kendi yolunu devreden yönleri kadar, kendi kendini üreten eserler olduğu ve bu yolla fütüvvet yolunu sağlamlaştırmaya hizmet ettikleri söylenebilir.

Kaynakça

ALGAR, Hamid, "Molla", <https://islamansiklopedisi.org.tr/molla>, (28.11.2020).

ALGAR, Hamid, "Şed", <https://islamansiklopedisi.org.tr/şed>, (29.10.2020).

(gelen) bir mucize olsun. Bizi rızıklandır. Sen rızıklandırılanların en hayırlısısın." Maide Suresi: 114. Ayet, <https://kuran.diyaret.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/insan-suresi-76/ayet-6/diyaret-isleri-baskanligi-meali->, (01.11.2020).

²²² Sehven yazılmıştır.

- ALGÜL, Hüseyin, "Muâhât", <https://islamansiklopedisi.org.tr/muahat>, (20.11.2020).
- ALGÜL, Hüseyin, "Hind b. Ebû Hâle", <https://islamansiklopedisi.org.tr/hind-b-ebu-hale>, (01.10.2020).
- ALTIN, Beyza Özden (2018), *Fütüvvetnâme Yazımı Açısından Minhâcü'l-Mürîdîn ve Mecmûa'nın Yeri ve Önemi*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- APAK, Adem, "Muhammed b. Ebî Bekr es-Sıddîk", <https://islamansiklopedisi.org.tr/muhammed-b-ebu-bekir-es-siddik>, (28.11.2020).
- ARPAGUŞ, Safi, "Post", <https://islamansiklopedisi.org.tr/post>, (01.01.2020).
- ARSLANOĞLU, İbrahim (2005), "Fütüvvetnameler ve Bir Fütüvvetname", *I. Ahi Evran-ı Velî ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu 12-13 Ekim2004, Bildiriler*, Haz. M. Fatih Köksal, Kırşehir: I, 101-118.
- AYDINLI, Abdullah, "Ebû Zer el-Gıfârî", <https://islamansiklopedisi.org.tr/ebu-zer-el-gifari>, (26.11.2020).
- AYDINLI, Abdullah, "Ebü'd-Derdâ", <https://islamansiklopedisi.org.tr/ebud-derda> (20.10.2020).
- AZİMLİ, Mehmet, "Sa'd b. Ubade", <https://islamansiklopedisi.org.tr/sad-b-ubade>, (28.10.2020).
- BAŞ, Derya (2016), "Rifaiyye", *Ahilik Ansiklopedisi*, Ankara: Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, II, 222-224.
- BAŞ, Derya (2019), "Fütüvvet ve Tasavvuf Buluşması: Tarîkat Alevîliği ve Fütüvvet Erkânı", *Hiz. Peygamber ve Fütüvvet*, İstanbul: Nefes Yayınları, 61-90.
- BEKÎ, Salahaddin (2005), "Ahiliğe Giriş Törenlerinin Bilmecelerle İlişkisi", *I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu Kırşehir, 12-13 Ekim 2004 Bildiriler*, hzl., M. Fatih Köksal, Kırşehir: Gazi Ü. Ahilik Kültürünü Araştırma Merkezi Y., I, 163-176.
- BİLGİN, H. Mustafa (2019), *Tarihi Süreçte Turhal*, Hazırlayanlar: Hasan Akar, Mahmut Hasgöl, Burhan Kurddan, Sivas, Es-Form Ofset.
- CİN Ali ve Kübra Akçan (2018), "15. Yüzyılda Dâî Tarafından Yazılmış Manzum Bir Fütüvvetname", *Mediterranean Journal of Humanities*, VIII/I, 101-130.

- ÇEBİ, Resul (2002), *Hadisleri Bakımından Fütüvvetnâmeler ve Muhammed b. Hüseyin er-Radavî'nin "Fütüvvetnâme-i Kebir" Adlı Eserdeki Hadislerin Tahriri ve Tahlili*, Yüksek Lisans Tezi, Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ÇEKER, Semih (2008), *Anadolu Selçukluları Zamanında Gelişen Fütüvvet Teşkilatı ve Bu Teşkilatın Halkın Eğitimine Olan Katkıları*, Yüksek Lisans Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ÇELİK, Rifat İlhan (2014), *"Türkiye Selçukluları Zamanında Anadolu'da Ahilik Müessesesi"*, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- EFENDİOĞLU, Mehmet, "Saîd Bin Cübeyr", <https://islamansiklopedisi.org.tr/said-b-cubeyr>, (28.11.2020).
- EFENDİOĞLU, Mehmet, "Suheyb b. Sinân", <https://islamansiklopedisi.org.tr/suheyb-b-sinan>, (17.10.2020).
- ELİAÇIK, Muhittin (2018), "Anadolu İkliminde Gelişmiş Bektaşilik Ve Ahilik Üzerinde Ortak Ritüeller İncelemesi" "Common Rituals Review For Advanced "Bektaşilik And Ahilik" In Anatolian Climate", IV. Uluslararası Alevilik ve Bektaşilik Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Ankara, I. Cilt, 511-516.
- EMECEN Feridun, "Cüllâh", <https://islamansiklopedisi.org.tr/cullah>, (01.10.2020).
- ERDOĞ, Cihat (2012), *Yeşil Turhal Dünyayı Tatlandıran Şehir*, Turhal: Tasarım Ofset Matbaacılık.
- ERTÜRK, Mustafa , "Mikdâd bin Amr", <https://islamansiklopedisi.org.tr/mikdad-b-amr>, (28.11.2020).
- ERÜNSAL, İsmail E. (2013), *Osmanlılarda Sahaflık ve Sahaflar*, İstanbul: Timaş Yay.
- ERÜNSAL, İsmail E. (2021), *Yirmi İki Mürekkep Damlası Osmanlı Sosyal ve Kültürel Tarihi Üzerine Sohbetler*, İstanbul: Timaş Yay.
- FAYDA, Mustafa, "Amr b. Ümeyye", <https://islamansiklopedisi.org.tr/amr-b-umeyye>, (28.11.2020).
- GENÇ, H. Mustafa (2013), *"Müslüman Türkün Ahlak ve Meslek Okulu"*, Samsun: Canik Belediyesi Kültür Yay.
- GÖLPINARLI, Abdülbaki (2011), *"İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilâtı ve Kaynakları"*, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası - İÜ İktisat Fakültesi Yayınevi .

- GÜLŞEN, Gönül (1995), *Türk, Tasavvuf Kültüründe Derviş Kitap Münasebeti ve Tekke Kütüphaneleri*, Yüksek Lisans Tezi, Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- GÜNDÜZÖZ, Güldane (2015), "Sembolizm ve Mitoloji Bağlamında Tasavvuf Kültüründe Hırka, Alem ve Seccade", *IV. Türkiye Lisansüstü Çalışma Kongresi Bildiriler Kitabı IV (İlahiyat)*, 14-17 Mayıs 2015 Kütahya, İstanbul: 2015, 123-136.
- GÜRAY Cenk ve Sadettin Kalenderoğlu (2019), "Miraç Kavramının Alevî Sözlü Kültürü Açısından İncelenmesi: Çubuk-Şabanözü Örneği", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 92, 143-170.
- Işık, Nevzat, "Reten b. Nasr", <https://islamansiklopedisi.org.tr/reten-b-nasr>, (12.10.2020).
- KAHRAMAN, Ramazan (2014), "Türk Ahi Teşkilatının İşleyişi ve Çorum Tarihinde Ahilik", *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, VII/ 1, 93-109.
- KAHRAMAN, Seyit Ali, "Evliya Çelebi'nin Müzik Dünyası", <https://www.zdergisi.istanbul/makale/evliya-celebinib-muzik-dunyasi-369>, (14.03.2020).
- KALA, Ahmet (2012), *Debbağlıktan Dericiliğe İstanbul Merkezli Deri Sektörünün Doğuşu ve Gelişimi*, İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yay.
- KANDEMİR M. Yaşar Kandemir, "Câbir b. Abdullah", <https://islamansiklopedisi.org.tr/cabir-b-abdullah>, (26.11.2020).
- KAYA, Bayram Ali, Ozan Yılmaz, Vildan S. Coşkun, Orhan Kaplan (2019), *Klasik Türk Edebiyatı Temel Bilgiler*, İstanbul: Kesit Yay.
- KÖKSAL, M. Fatih (2015), *Ana Kaynaklarıyla Türk Ahiliği Ahilik-Fütüvvet Yazıları*, İstanbul: Doğu Kütüphanesi Yay.
- KÖKSAL, M. Fatih (2010), "Ayin, Erkân ve Adap Benzerlikleri Açısından Ahilik-Bektaşilik Münasebetleri", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, LV, 59-70.
- KÖKSAL, M. Fatih ve Kamil Ali Gıynaş (2011), "Bir Bektaşî Fütüvvet-nâmesi", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş-ı Veli - Araştırma Dergisi*, LIX, 403-422.
- KÖKSAL, M. Fatih (2019), *Manzum Fütüvvetnâme Tarsuslu Dâ'î*, Ankara: TÜBA Yayınları.
- KÖKSAL, M. Fatih, B. Ayçiçeği (2020), *İki Fütüvvetnâme Sabuncuoğlu Şerefeddîn Fütüvvetnâmesi Bursalı Hoca Cân Fütüvvetnâmesi*, Ankara:

T.C. Ticaret Bakanlığı Esnaf, Sanatkârlar Ve Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü.

KÜÇÜKAŞCI, M. Sabri, "Seyyid", <https://islamansiklopedisi.org.tr/seyyid>, (01.10.2020).

GÖKMEN, M. Ali (2009), "Ahi Şecerename ve Fütüvvetnâmelerine Göre Ahi Zaviyeleri", *Selçuklu'dan Osmanlı'ya Bilim, Kültür ve Sanat Prof. Dr. Mikail Bayram'a Armağan*, Editör: Mustafa Demirci, Konya: Kömen Yayınları.

MERİÇ, Numan (2013), *Radavi'nin Haza Kitabı Fütüvvetname (Manisa İl Halk Kütüphanesi 45hk 1137/7)*, Yüksek Lisans Tezi, Manisa: Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

MOGHADDAM, Alireza (2017), *13.-15. Yüzyıllarda Anadolu'da Ahilik: Kurumsallaşma, Toplumsal Yapı Ve İdeoloji*, Doktora Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

MURADOV, Safa (2019), *Ehl-İ Sünnet Ve Şia'nın Farklılaşmasında Hadis Rivâyetlerinin Rolü*, Doktora Tezi, Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

OCAK, Ahmet Yaşar, "Fütüvvet", <https://islamansiklopedisi.org.tr/futuuvvet#2>, (10.10.2020).

ORAL, M. Zeki (1962), "Yeni Bulunan Kitabeler", *TTK Belleten*, XXVI, 101, 147-150.

ÖZ, Mustafa, "Kümeyl b. Ziyâd", <https://islamansiklopedisi.org.tr/kumeyl-b-ziyad>, (25.11.2020).

ÖZKAN, Mustafa (1995), *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*, İstanbul: Filiz Kitabevi.

ÖZKÖSE; Kadir (2015), "Tokat'ta Tasavvuf Kültürü", https://www.gop.edu.tr/depo/menuler/birim_32/yayinlarimiz_157/html_i_cerik/files/tokat_tarihi_ve_kulturu_sempozyumu_cilt3.pdf, (25.11.2020).

SARIKAYA, M. Saffet (1993), *XII-XVI. Asırlardaki Anadolu'daki Fütüvvetnâmelere Göre Dinî İnanç Motifleri*, Doktora Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

SARIKAYA M. Saffet ve Necmettin Bardakçı (2012), "Bir Rifâî Fütüvvetnâmesi Üzerine Bir İnceleme", *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, İstanbul XIII/29, 169- 183.

- SARIKAYA, M. Saffet (Kış/Winter 2012), "Bektaşî ve Alevî Kültürünün Yazılı Kaynağı Olarak Fütüvvetnâmeler", *Alevilik Araştırmaları Dergisi The Journal of Alevi Studies*, Sayı/Volume 4, 35-66.
- SARIKAYA, M. Saffet (2018), "Türk Dinî Tarihinde Fütüvvetnâmelerin Yeri ve Önemi", IV. Uluslararası Ahilik Sempozyumu: XIII-XVI. Yüzyıllarda Ahilik, 27-29 Eylül 2018, Kırşehir = The IV. International Symposium of Akhism, 27-29 September 2018, Kırşehir: II, 403-419.
- SELVİ, Dilaver (2016), "Fütüvvet Ve Ahîlik Teşkilatlarının Ahlâkî İlkelerinin Oluşmasında Tasavvufun Öncülüğü", *İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi*, II/I, 1-37.
- ŞENÖDEYİCİ, Özer (2011), "Maneviyatın Somut Göstergesi Olarak Ahilikte Şed 'Shed' As An Concrete Indicator of Morale", *I. Uluslararası Ahilik Kültürü ve Kırşehir Sempozyumu 15-17 Ekim 2008 Kırşehir Bildiriler: The First International Symposium on Culture of Akhism and Kırsehir 15-17 October 2008 Kırsehir* : II, 983-990.
- TAESHNER, Franz (1956), "Kırşehir'de Ahi Evran Zaviyesinin Mütevellisine Ait 1238/1822-23 Tarihli Bir Berat", Trc: Şükrü Akkaya, *Vakıflar Dergisi*, III, 93-96.
- TEMİZEL, Ali (2016), "Ahi Yusuf Perende (ö. 1323)", *Ahilik Ansiklopedisi*, Ankara: Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Yayınları.
- TOK, Vedat Ali, "Yarın Hakk'ın Dîvânına Varınca", <https://dergi.diyamet.gov.tr/makaledetay.php?ID=1335>, (29.10.2020).
- TORUN, Ali (1998), *Türk Edebiyatında Türkçe Fütüvvetnâmeler Üzerinde Bir İnceleme*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- ULUDAĞ, Süleyman, "Hallac-ı Mansur", <https://islamansiklopedisi.org.tr/hallac-i-mansur>, (26.11.2020).
- ULUDAĞ, Süleyman, "Fütüvvet", <https://islamansiklopedisi.org.tr/futuuvvet#1>, (20.10.2020).
- UYAR, Gülgün, "Nakib", <https://islamansiklopedisi.org.tr/nakib>, (17.10.2020).
- YILMAZ, Hasan Kamil, "Şehabeddin Sühreverdi", <https://islamansiklopedisi.org.tr/suhreverdi-sehabeddintt>, (05.12.2020).
- YILMAZ, Ozan (Eylül 2011), "Farsça Fütüvvetnâmelerden Hareketle Esnaf Pîrleri ve Fütüvvet Âdâbı Üzerine Bir Değerlendirme", *1. Uluslararası Ahîlik Kültürü ve Kırşehir Sempozyumu, The 1st*

International Symposium on Culture of Akhism and Kirsehir, 15-17 Ekim / October 2008 Kırşehir –Bildiriler- , Kırşehir: II, 1174-1193.

Elektronik Kaynaklar:

<https://dergi.diyamet.gov.tr/makaledetay.php?ID=1335> (01.08.2020).

<https://kuran-ikerim.org/meal/diyamet> (01.08.2020).

<http://www.ehlisunnetbuyukleri.com/islam-tarihi-ansiklopedisi/detay/said-bin-cubeyr/603> (28.11.2020).

<http://lugatim.com/>(5.12.2020).

<https://www.zdergisi.istanbul/makale/evliya-celebinin-muzik-dunyasi-369>, (14.03. 2021).